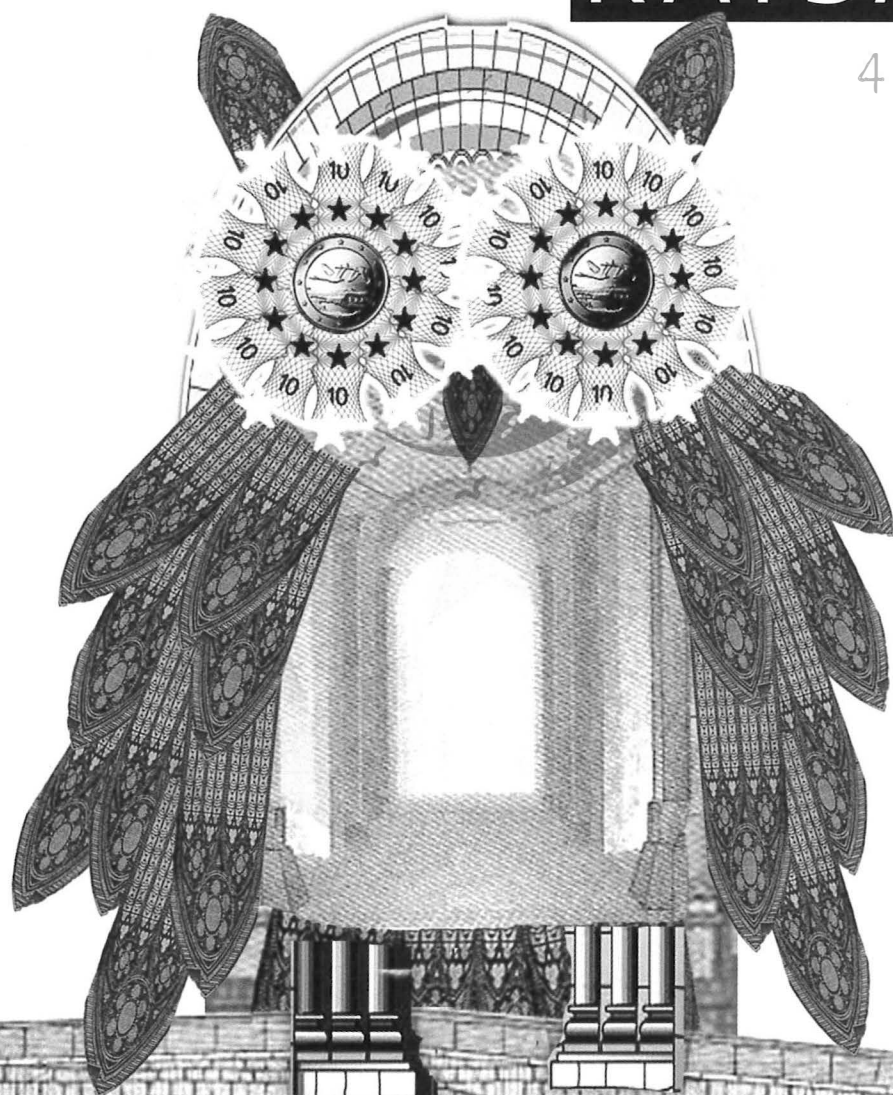

KATSAUS

4 | 2010

10

L08614

4 2010

- I Pääkirjoitus: Totuus on varmasti olemassa
| Eero Ojanen
- 2 J. V. Snellman ja Elias Lönnrot – kaksi 2000-luvun
suunnannäyttäjää | Eero Ojanen
- 7 Luonnontiede ja ”luonnon” merkityksen
muuttuminen | Jouni Huhtanen
- 13 Ei-metafyysisen spekulatiion ensiaskeleita
| Hermann Yli-Tepsa
- 18 Filosofinen dialogi ja kokemus – asiakkaan
ensivaikutelmia | Sauli Solhagen
- 27 Varjopankki | Jukka Sjöstedt
- 30 Yhteisen rahamme synty ja sen uudelleensynty-
minen rahasäädyn ja elämän koreuden mahdollista-
miseksi varjopankin kirkkaudessa | Jukka Sjöstedt
- 32 Epäuskon asioita | Kauko Tuovinen
- KIRJA-ARVIOT
- 34 Hulluuden kirja • Jaan Kross: Keisarin hullu
| Esa Mäkijärvi
- 34 Pettymysten ja täyttymysten kronikka •
Jaan Kross: Rakkaat kanssavaeltajat I & II
| Esa Mäkijärvi
- 35 Runo törmää seinään • Eino Santanen:
Punainen seinä | Esa Mäkijärvi
- 35 Runoja Stockmannin kellon alta • Jukka Vieno:
Stockan kulma | Esa Mäkijärvi
- 36 Vihaisen miehen paluu • Antti Nylén:
Halun ja epäluulon esseet | Esa Mäkijärvi
- 37 Kriittisen korkeakoulun tulevaa toimintaa

Etukansi Sara Milazzo
Takakansi Minka Heino: Oraila

PÄÄKIRJOITUS

Totuus on varmasti olemassa

”Jokaisella on oma totuutensa, eikä mitään yhteistä, kaikkia koskevaa totuutta ole olemassakaan.” Tämän tyyppinen ajatuskulku esitetään usein täysin varmana itsensäselvyytenä, jota kenenkään ei pidä epäillä. Vastaväitteitä ei hyväksytä, keskustelu tyrehtyy siihen. Tämä ajatus tarjotaan siis yhteisenä, kaikkia koskevana ja ehdottomana totuutena. Näin ollen se kumoaa heti itse itsensä.

Ajatus siitä, että jokaisella on oma totuus, voi tuntua monella tapaa houkuttelevalta. Se on jollain tapaa ”demokraattinen”, se korostaa ihmisen omaa tulkintaa maailmasta ja luovaa ajattelua. Se tuntuu mahdollistavan erilaisten ajatusten ja totuuksien kohtaamisen vuorovaikutuksessa.

Kaikki nuo asiat ovatkin kauniita ja kannatettavia, mutta ne eivät lainkaan edellytä tai liity siihen, että jokaisella pohjimmiltaan on oma totuus. Päinvastoin voidaan ajatella, että totuus on olemassa ja jokaisella on oma suhteensa siihen. Jos nimittäin

otamme todella vakavasti sen väitteen, että jokaisella on oma totuus, niin silloinhan totuuden ilman muuta täytyy ainakin olla olemassa. Totuus on silloin niin voimakas ja yleispätevä asia, että se koskettaa jokaista.

Jos taas ajattelempa, että totuutta ei ole olemassakaan, niin miten ihmisillä ja vieläpä kaikilla ihmisillä olisi jokin käsitys sellaisesta asiasta? Sellaisen väitteen kuin ”totuutta ei ole olemassakaan” voi esittää ainoastaan ajatteleva ihminen, jonka maailmaan kuuluu sellainen tosiasia kuin totuuden käsite. Tämän ihmisen täytyy tuntea koko maailma ja kaikki sen asiat, ja kaikkietävyyyden nojalla hän sitten kertoo meille totuuden maailmasta sanomalla että totuutta ei ole olemassa.

Tuollaisten väitteiden esittäminen ja niiden saama suuri suosio onkin hyvä osoitus siitä, kuinka vahva, yleispätevä ja vaikuttava tosiasia totuus onkaan. Ilman sitä moisia väitteitä ei voisi esittää.

EERO OJANEN

KATSAUS

Julkaisija

Kriittinen korkeakoulu ry
Albertinkatu 27 a B 12
00180 Helsinki
puh. (09) 684 0010
www.kriittinenkorkeakoulu.fi
info@kriittinenkorkeakoulu.fi

Vastaava päätoimittaja

Eero Ojanen |
eero.ojanen@kriittinenkorkeakoulu.fi

Toimitussihteeri

Hermann Yli-Tepa |
hermann.ylitepsa@gmail.com

Lehden ulkoasu

Pauliina Leikas | pauliina.leikas@gmail.com

Kuvitukset

Sara Milazzo | pajazzo@gmail.com

ISSN 1795-2131

Tilaushinta

20 euroa/vuosi (neljä numeroa)
irtonumero 6 euroa

Tilaukset, jäsenyys ja osoitteenmuutokset

puh. (09) 684 0010
info@kriittinenkorkeakoulu.fi

Katsaus on kulttuurilehti, joka käsittelee Kriittisen korkeakoulun toimintakenttään liittyviä aihepiirejä. Lehti lähetetään jäsenetuna yhdistyksen jäsenille.

J. V. SNELLMAN JA ELIAS LÖNNROT

kaksi 2000-luvun suunnannäyttäjää

EERO OJANEN

Johan Vilhelm Snellmanin ja Elias Lönnrotin suhde on pala Suomen kulttuurihistoriaa, joka on vaikuttanut suuresti maamme henkiseen muotoutumiseen.

Snellman ja Lönnrot olivat lähes samanikäisiä. Heidän tuttavuutensa juontaa ilmeisesti jo 1820-luvun alkupuoliskolle. Molemmat tulivat opiskelemaan Turun Akatemiaan samana vuonna, syksyllä 1822. Lönnrot oli pari vuotta vanhempi. Hän oli räätälin poika, lähtöisin nuikemmista oloista kuin Snellman ja hänen kohdallaan jo opintielle pääsy oli taloudellisesti vaikeaa. Snellman oli merikapteenin poika Pohjanmaalta, Kokkolasta. Mutta samaan aikaan kirjoittautui yliopistoon myös Johan Ludvig Runeberg – ja samaan ikäpolveen kuului monia muitakin myöhemmästä historiasta tuttuja nimiä.

Yliopisto oli pieni. Uusia tulokkaita oli vain muutamia kymmeniä, koko opiskelijamäärä oli noin 400, eivätkä kaikki suinkaan olleet vakituisesti paikalla. Näin ollen voidaan pitää hyvin todennäköisenä, että nämäkin uudet ylioppilaat ovat jollain tavalla tulleet tuntemaan toisensa. Toisaalta he kuuluivat eri osakuntiin ja osakuntalaitos oli opiskelijoiden keskinäisen kanssakäymisen tärkein kanava. Myös koko yliopistossa olo oli heidän kohdallaan katkonaista: molemmat viettivät melkoisen osan yliopistoaajastaan kotiopettajina eri puolilla maata. Varsinkin Lönnrotin kohdalla läsnäoloaika yliopistossa jäi kokonaisuutena

varsin vähäiseksi – myös hänen runonkeruumatkojensa vuoksi. Koko yliopiston elämää puolestaan leimasi juuri heidän opiskeluaikanaan suuri muutos, Turun palo 1827 ja sitä seurannut yliopiston muutto uuteen pääkaupunkiin Helsinkiin.

Meillä ei siten ole mitään varmoja todisteita Snellmanin ja Lönnrotin suhteista heidän varhaisena opiskeluaikanaan Turun akatemiassa. Tuskin he ainakaan olivat silloin erityisen läheisiä ystävyksiä. Päinvastoin heidän ystävyytensä ja yhteistyönsä näyttää syventyneen myöhemmin aikoina, ja nimenomaan Snellmanin Kuopion aikana 1840-luvulla.

Molemmat joka tapauksessa olivat mukana sukupolvensa nuorten kulttuurivaikuttajien riennoissa. Ensimmäinen merkki heidän yhteyksistään on Suomen kulttuurihistoriassa pysyvän nimen saavuttanut Lauantaiseura-niminen yhteisö, jossa käytiin vilkasta keskustelua ja josta moni uusi idea sai alkunsa. Snellman oli tuon ryhmän ydinjoukkoa, Lönnrotin sitä vastoin mainitaan olleen eräänlainen ulkojäsen, joka kuitenkin Helsingissä oleskellessaan kävi toisinaan seuran kokoontumisissa. Vuonna 1831 perustetun Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran taustavoimina oli osittain samoja henkilöitä kuin Lauantaiseurassa. SKS:ssä Lönnrotin osuus oli alusta alkaen keskeinen, Snellman puolestaan liittyi tähän seuraan vasta myöhemmin.

Snellmanin, Lönnrotin ja Runebergin eli myöhemmän suurmieskolmikkomme lisäksi 1830-luvulla esiin

nousseeseen nuorten vaikuttajien joukkoon kuuluivat muun muassa Fredrik Cygnaeus ja J. J. Nervander. Koko tuo sukupolvi jätti suomalaiseen kulttuurihistoriaan lähtemättömän jäljen. He tekivät sen luonnollisesti kukin omalla yksilöllisellä työllään, mutta myös yhdessä. Nuoruudessa muodostuneet ystävyys- ja yhteistyösiteet olivat usein pitkäaikaisia.

Snellmania ja Lönnrotia yhdisti alusta alkaen halu toimia suomalaisen ja nimenomaan suomenkielisen kulttuurin hyväksi. Toisaalta he profiloituvat varsin eri tavoin. Lönnrot lähti jo varhain runonkeruumatkoilleen ja julkaisi jo 1835 Kalevalan ensimmäisen laitoksen. Snellman jatkoi yliopistossa, tuli filosofian dosentiksi, saavutti mainetta nuorena tutkijana ja ehkä vielä enemmän yliopistopolitiikkona.

Näiden kahden vaikuttajan henkilökohtainen ystävyys ja yhteistyö vakiintui vasta myöhemmällä iällä. Heidän läheisimmän yhteistyönsä kausi sijoittuu Snellmanin Kuopion vuosiin 1843–1849. Tuolloin he tapasivat toisiaan, vierailivat ja oleskelivatkin toistensa luona, olivat kirjeenvaihdossa, tukivat kumpikin monin tavoin toistensa työtä ja tekivät suoranaista yhteistyötä useasakin eri asiassa. Varsinkin Lönnrot vietti jonkin verran aikaansa Snellmanin luona Kuopiossa ja kun hän 1845 sai pitkän virkavapauden sanakirjatyötään varten, hän tiettävästi suunnitteli myös asettumista Kuopioon työskentelemään. Snellmanin riehakkaan kihlajaiskesän 1845 humussa Lönnrot kuitenkin arvioi, että Kuopiossa olisi hänelle liian rauhatonta ja jäi Kajaaniin.

Sekä *Saimassa* että *Maamiehen ystävässä* Snellman esitteli runsaasti Lönnrotin työtä kansanrunouden keräämiseksi. Saima julkaisi Lönnrotin matkakirjeitä sellaisenaan sekä Snellmanin referoimia kuulumisia. Saima oli uuden kansallisen kulttuurin julistaja ja lehdi toi selvästi julki Snellmanin käsityksen, että Kalevala ja Lönnrotin koko keruutoiminta oli tämän uuden kansallisen nousun tärkeimpiä lähtökohtia.

Itse Kalevalasta Snellman ei kirjoittanut kovin paljoa, mutta hänen kannanottonsa olivat painokkaita. On kyllä mahdollista, että Snellman olisi suhtautunut

Kalevalaan ehkä hieman vähätellenkin, kunnes vasta eepoksen saama kansainvälinen huomio sai hänet ryhtymään sen puolestapuhujaksi, mutta väitettä on vaikea todentaa. Spanska Fluganissa 1839 Snellman kyllä esitteli hiukan naljailevia kommenttejaan Kalevalaan ja sen historiallisuuteen liittyen, mutta tällainen mestarointi oli tunnetusti Snellmanin kohdalla pikemmin sääntö kuin poikkeus. On totta, että myös myöhemmin Snellman kritisoi Lönnrotin käsitystä Kalevalan ja sen sankarien historiallisuudesta, mutta tämä on sisällöllistä tulkintaa eikä koske Kalevalan merkitystä. Kiintoisaa on sekin, että molemmat tavallaan muuttivat käsityksiään. Lönnrot – ehkä Snellmanin kritiikin vaikutuksesta – tinki ajatuksestaan Kalevalan taustalla olevasta ”sankariajasta”, kun taas Snellman eräissä myöhemmissä kirjoituksissaan itse asiassa läheni tuota käsitystä.

Tärkeämpää kuin Kalevalan sisällön tulkinta oli kuitenkin sen kulttuuripoliittisen merkityksen näkeminen. Väinö Kaukosen mukaan Snellman näki alusta alkaen varsin realistisesti Kalevalan nimenomaan Lönnrotin runoelmana ja suurtyönä. Snellman myös näki, että Kalevala olisi uuden suomalaisen kulttuurin kulmakivi myös kansainvälisessä mielessä. Kalevalan saama huomio maailmalla osaltaan vahvisti sitä Snellmanin Saimassa julistamaa radikaalia näkemystä, että menestyäkseen maailmalla suomalaisen kulttuurin oli oltavana nimenomaan suomalaista ja omaperäistä, ei vieraan jäljittelyä.

Snellmanille kansanrunous sinänsä oli sangen vieras alue, eikä hän suhtautunut siihen yhtä arvostavasti kuin Lönnrot. Kantelettaren esipuhetta arvioidessaan Snellman tuo esiin aidosti hegeliläisen käsityksen, jonka mukaan taidetunous on aina enemmän kuin kansanrunous. Lönnrot oli tästä toista mieltä, mutta asiasta ei syntynyt sen jyrkempää polemiikkia. Snellman toivoi, että kun suomalainen kansanrunous oli onnistunut tekemään läpimurron kansainväliseen tietoisuuteen, niin sama asia voisi seuraavaksi tapahtua myös suomalaisen taidetunouden kohdalla.

Snellman siis teki Lönnrotin työtä tunnetuksi ja vaati sille tunnustusta.. Saimassa hän toistuvasti viittasi myös siihen, että Lönnrotille olisi saatava paikka Suomen ainoassa yliopistossa, mikä sittemmin toteutuikin.

Lönnrot puolestaan toimi Snellmanin lehtien avustajana. Hänellä oli jo omaa kokemusta lehden toimittamisesta ja hän toimitti Kajaanista Snellmanille myös puhtaasti journalistista materiaalia, joka ei liittynyt mitenkään hänen päätyöhönsä. Niinpä Saimassa keuhkolla 1845 jatkokertomuksen tavoin kerrottu tarina lähiseudulla riehuneesta rosvojoukosta, sen kolttosista ja kohtaloista, sai ainakin alkunsa Lönnrotin välittämästä tiedosta, että muuan Kajaanista paennut vaarallinen vanki oli todennäköisesti suunnistamassa Kuopion seudulle.

Paljon vakavammat seuraukset olivat myös Lönnrotin välittämään tarinaan perustuneella kirjoituksella "Erään talonpojan loukattu kunnia". Kertomus talonpojasta, joka kyytivelvollisuutta suorittaessaan joutui viranomaisten epäoikeudenmukaisesti kohtelemaksi, herätti huomiota ja se oli niitä konkreettisia merkkejä, joiden vuoksi sensuuri myös kiristi linjaansa Saiman suhteen. Tapaus sinänsä oli tuolloin jo vanha eikä nykyajan mitoilla kovinkaan shokeeraava, mutta suomalaisen lehdistön historiassa tuo kirjoitus on merkittävä. Se on ensimmäisiä ellei ensimmäinen tapaus, jossa lehdistön taholta esitettiin faktoihin perustuvaa konkreettista kritiikkiä virkavallan toimintaa kohtaan jossain tietyssä tapauksessa – siis toteutettiin erästä nykyaikaisen lehdistön perustehtävää.

Ehkä eräänlaisen huipentumansa Snellmanin ja Lönnrotin yhteistyö ja keskinäinen lojaalisuus saavuttivat Saiman lakkauttamista seuranneessa Litteraturladetin perustamisessa. Snellman näki, että hän tuskin saisi heti julkaisulupaa uudelle lehdelle ja pyysi varsin suorasukaisella tavalla Lönnrotia sen vastaavaksi toimittajaksi. Lönnrot suostui ilmeisesti varsin empimättä. On hyvin vaikea nähdä, mitä etua koko Litteraturladetista hänelle oli. Hänellä oli ollut omiakin

lehtisuunnitelmiaan, jotka nyt saivat jäädä, ja Snellmanin kelkkaan lähteminen sisälsi siinä tilanteessa uusiin selkkauksiin joutumisen riskin. Mutta Lönnrot ryhtyi uuden lehden päätoimittajaksi ja vaikka Snellmanin osuus lehdessä oli keskeinen, Lönnrot kuitenkin kirjoitti myös itse aktiivisti ja julkaisi uudessa lehdessä joitain varsin keskeisiä kulttuuripoliittisia kannanottojaan.

Samaan aikaan syntyi myös ilmeisesti Lönnrotin ensimmäisenä kehittämä idea "romaanityhtiöstä", jota sittemmin SKS:n yhteydessä kehiteltiin 1840-luvun viimeisinä vuosina varsin pitkälle. Hanke oli eräänlainen osakeyhtiö, tai nykyajan kielellä tavallaan myös kirjakerho, jonka osakkaille tai jäsenille oli tarkoitus tuottaa säännöllisesti ilmestyviä eurooppalaisen kaunokirjallisuuden valioiden suomennoksia. Eurooppalaisen kirjallisuuden suomentaminen oli vielä varsin vähäistä ja toteutuessaan yhtiö olisi omana aikanaan ilmeisesti nostanut tarjonnan laadullisesti ja määrällisesti uudelle tasolle. Hanke kiinnosti yleisöä siinä määrin, että se olisi ehkä ollut toteuttamiskelpoinen, mutta sensuurimääräysten yleinen tiukentaminen 1848 esti sen toteuttamisen eikä sitä elvytetty sitten myöhemminkään, vaikka ajat muuttuivat.

Snellmanin ja Lönnrotin läheinen suhde jatkui monella tavalla. Molemmat toimivat lopulta yliopiston professoreina, vuosina 1856–1862 myös samanaikaisesti. Samoin molemmat olivat keskeisiä vaikuttajia Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa, jonka perättäisinä esimiehinä he toimivat. Heidän keskinäinen kunnioitukseensa säilyi, ja toimittaessaan vuodesta 1855 lähtien uudelleen Litteraturladetia Snellman edelleen esiteli moneen otteeseen Lönnrotin tavattoman vilkasta toimintaa suomenkielisen kirjallisuuden rikastuttajana. Konkreettisia yhteistyöhankkeita 1840-luvun tapaan ei myöhemmin enää syntynyt, mutta myös henkilökohtaisella tasolla heidän tuttavuutensa säilyi läheisenä. Kun Lönnrot muutti Sattamantiin ja Snellman perheineen vietti kesiä naapuripitäjässä Vihdissä, kävelemiseen tottunut Lönnrot kävi silloin tällöin jalkaisin ystävänsä tervehtimässä.

Heidän ystävyytensä kesti siis Snellmanin kuolemaan saakka, yli viisikymmentä, kenties lähemmäs kuusikymmentä vuotta. Koko ajan se näyttää säilyneen lujana, kiinteänä ja rikkumattomana. Tämä on Snellmania ajatellen jopa varsin merkillinen seikka. Snellman oli tunnetusti kiivas luonne, hänellä oli tapana hakeutua polemiikkiin ja usein nimenomaan lähimpien ystäviensä kanssa. Usein hänen kannanottonsa herättivätkin ystävässä mielipahaa tai suuttumusta. Snellman asettui julkisuudessa vastakkain niin Runebergin, Nervanderin kuin Cygnaeuksenkin kanssa tavalla, joka aiheutti joko suoranaisia välirikkoja tai ainakin jonkinlaista loitontumista. Lönnrotin kanssa mitään tällaista kiistaa ei ole ainakaan todettavissa.

Syy tähän saattoi olla enemmän Lönnrotin puolella. Snellman saattoi todellakin etenkin varhaisemmassa vaiheessa jaella piikkejään myös Lönnrotin suuntaan, mutta tämä ei niihin vastannut. Lönnrotilla ei ylipäänsä ollut halua poleemiseen tai teoreettiseen kiistelyyn, ja hän näyttää olleen hämmästyttävän vapaa henkilökohtaisesta turhamaisuudesta. Joitain Lönnrotinkin sivalluksia on tosin tulkittu myös hienoiseksi näpytykseksi Snellmanin liiallista jyrkkyyttä kohtaan.

Voi toki olla, että Lönnrotin ja Snellmanin suhde sitenkin oli tavallaan hieman etäisempi kuin Snellmanin ja Runebergin, jotka opiskeluaikoinaan olivat läheisemmissä kosketuksissa. Tällaisen arvioinnin esittäminen tai perusteleminen on kuitenkin lähes mahdotonta. Ja jos katsotaan yhteistyötä nimenomaan käytännön yhteisenä toimintana – siis lehtityössä – niin nimenomaan Lönnrotin ja Snellmanin työskentely yhdessä oli harvinaisen toimivaa.

Ehkä nämä kaksi olivat riittävän erilaisia ja riittävän samanlaisia toimiakseen yhdessä. Heidän luonteensa vaikuttavat ensi katsomalta hyvinkin erilaisilta. Snellman oli kiivailija, poleemikko, ja poliittisesti suuntautunut, Lönnrot taas rauhallinen, sovittelleva, sosiaalisesti hieman vetäytyvä ja omalle työlleen täysin omistautunut. Tätä heidän eroaan saatettiin vastustajien puolelta käyttää hyväksi myös tarkoituksellisen

tuntuisesti – Snellmanin aggressiivisen kiihkoilun vastakohdaksi asetettiin joskus lehtikiistoissa Lönnrotin maltillinen kulttuurityö.

Mutta tämän eron korostaminen voi olla yksipuolista. Lönnrot oli hyvin määrätietoinen ja myös vaativa toimiessaan suomenkielisen kirjallisuuden edistämiseksi. Snellmanilla taas oli oma rauhaarakastava puolensa.

Mielipide-eroavaisuuksia voi löytää sekä teoreettiselta että käytännöllisemmältäkin tasolta. Edellä viitattiin erilaisiin käsityksiin kansanrunoudesta. Ylipäätään Lönnrotilla oli läheisempi suhde luontoon ja maisemaan, ehkä myös suomalaiseen kansanelämään, vaikkei hän oman aikansa talonpoikaista elämänmuotoa suinkaan pelkästään ihannoinut. Snellmanille luonto parhaimmillaan oli ihmisen muokkaamaa kulttuurimaisemaa ja yhteiskunnassa hänen oma toimintansa suuntautui voimakkaasti sivistyneistön pariin. Tavallinen kansa jäi ehkä vieraammaksi.

Parhaimmillaan näkemyserotkin olivat ehkä hedelmällisiä. Lönnrotin muokatessa Kalevalan toista laitosta Snellman esitti näkemyksiään toimitusperiaatteista, runojen koostamisesta ja eri runotoisintojen mukaan ottamisesta. Hänen näkemyksensä saattoivat hyvinkin joissain kohdin myös vaikuttaa Lönnrotin ratkaisuihin.

Yhteistä molemmille oli valtava työteliäisyys ja monipuolisuus, vaikka toiminnan eri alueet kummallakin painottuvat hieman eri tavoin. Syvimmin yhteistä oli varmaankin sangen yhtäläinen näkemys sivistyksestä, suomalaisesta ja nimenomaan suomenkielisestä kulttuurista. Ajatus kielen ja kulttuurin suhteesta, siis suomalaisen kansakunnan luonteesta, oli ainakin Snellmanille niin keskeinen, että Lönnrotin samanimelisyys juuri siinä asiassa on luultavasti ollut ratkaiseva tekijä myös pitkäaikaisen ystävyyskannalta.

Suomenkielisen kulttuurin niin määrällinen kuin laadullinenkin kasvattaminen oli kummallekin ensisijaista. Tilanne, jossa kansan valtaenemmistön kieli oli toinen kuin sivistyksen ja eliitin kieli, oli kummallekin

kansakunnan tulevaisuuden ja kehittymisen kannalta nurinkurinen. Ja tähän heidän molempien toiminta voimakkaasti tähtäsi. Snellman oli kaikesta kritiikistään huolimatta itse kosmopoliittisempi ja eurooppalaisemmin suuntautunut kuin Lönnrot, joka aivan konkreettisesti imi voimansa suomalaisesta luonnosta ja kansanperinteestä. Lönnrot myös teki konkreettisesti suuremman työn suomenkielisen kirjallisuuden ja kulttuurin kasvattamiseksi – mutta Snellman loi tuolle työlle henkistä perustaa ja myös poliittisia edellytyksiä.

Mikä sitten on Snellmanin ja Lönnrotin yhteistyön, tai sanoman, merkitys tämän päivän Suomen kannalta? Suomen myöhemmän ja nykyisen kulttuurin perusta laskettiin pitkälti 1800-luvulla, siitä ei ole epäilystäkään vaikka tämä asia saattaa unohtua. Suomen 1800-luvun kulttuurin suurmiehet eivät ole millään tavoin ohitettuja, kivettyneitä patsaita vaan sitä elävää kulttuuriperintöä, johon tämä päivä rakentuu.

Mutta tämän päivän kannalta on olemassa myös muita yhteyksiä. Tavallaan voidaan sanoa, että Suomen ja suomalaisen kulttuurin tilanne vaikkapa 1800-luvun puolimaissa, Snellmanin ja Lönnrotin yhteistyön aikana, muistuttaa paljonkin nykyhetkeä. Tuohon aikaan puhuttiin itse asiassa aivan samoista asioista ja haasteista kuin nyt. Globalisaatio ja kansainvälisty-

minen etenevät, suuret näyttävät jyräävän tässä maailmassa pienemmät. Mitä on Suomi? Onko sellaista asiaa tai yksikköä tässä maailmassa olemassa? Missä mielessä se on olemassa, mitä on suomalaisuus tai suomalainen kulttuuri? Onko sellaisille asioille paikkaa tulevaisuuden maailmassa? Nämä kysymykset olivat 1800-luvun vaikuttajille täysin avoimia, ja niin ne ovat myös nyt.

1900-luvulla asiat olivat – paljolti juuri noiden vaikuttajien ansiosta – tavallaan toisin. Kansallinen identiteetti oli selvempi, Suomi oli kansakunta ja valtio, jolla oliselvätrajansa, selvä oma kulttuurinsa. Tänään kysymykset kulttuurista, kansallisuudesta ja identiteetistä ovat siis jälleen mutkikkaampia.

Noilla vaikuttajilla oli omana aikanaan selvä vastaus oman aikansa haasteisiin. Kansainvälistymiseen, keskittymiseen ja suurten voimistumiseen vastataan nimenomaan kehittämällä omaa kulttuuria. Vain oman kulttuurin voimalla kovenevassa maailmassa voidaan menestyä ja tulla toimeen. Ei niin, että luovutetaan, mennään vain mukaan kaikkeen ja kielletään omat juuret jonain vanhanaikaisena ja jälkeenjääneenä.

Silloin tuo linja tuotti tuloksia, joita yleisesti on pidetty menestyksellisinä – eikä syyttä. Saman tyyppisillä ajatuksilla on kantavuutta myös tämän päivän tilanteessa.

LUONNONTIEDE JA ”LUONNON” MERKITYKSEN MUUTTUMINEN

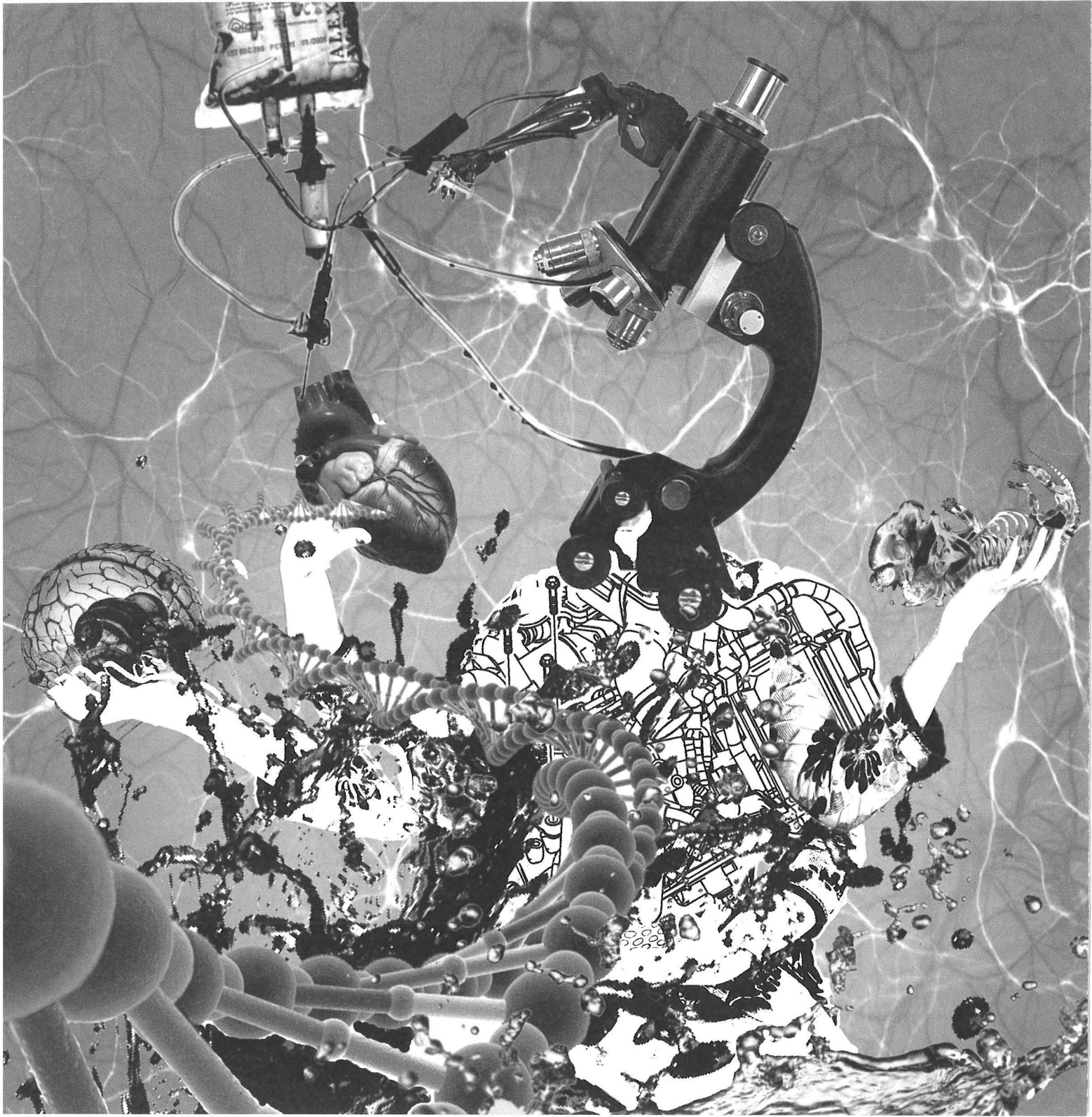
JOUNI HUHTANEN

fysiikan, kemian ja biologian luontokäsityksessä 1900-luvun alkupuolelta lähtien tapahtunut muutos on näkynyt selvimmin siinä, että perinteisen valistuksesta kummunneen luontokäsitteen tilalle on astunut kuva luonnosta keinotekoisena todellisuutena, joka ei enää heijastele ”objektiivisen” todellisuuden muotoja, vaan kytkeytyy uudenlaiseen normatiiviseen tiedonintressiin. Seuraavassa tätä historiallista muutosta tarkastellaan lyhyesti lähtökohtana yhteiskuntatieteilijä Ulrich Beckin teos *Riski-yhteiskunnan vastamyrykyt* (1988/1990) ja siinä esitetty biokemian ja biofysiikan kritiikki.

”*I Luonto, kulttuuri ja ihminen*
Luonto” on käsitteenä monimuotoinen ja tarkoituksellisen epämääräinen. Aina ei ole selvyyttä, viittaako puhuja käsitteellä luonnontieteen luontokäsitykseen, ihmisluontoon vai teollisuustuotannon luontoon? Puhuuko hän 1950-luvun maalaiselämästä (sellaisena kuin sitä kuvataan nykyisin tai kuten sitä kuvasivat tuolloin maalla asuneet tai maalaiselämästä uneksineet vai tarkoittaako hän luonnon esteettistä arvoa? Kyseessä voi olla demonisoitu, subjektinomainen tai uskonnollinen, jumaluutta pursuava varhaiskulttuurin luonto, kemiallinen ja ei-kemiallinen luonto, ekologian verkostomallit, puutarhaoppaiden luonto, luonto matkaoppaiden esittämänä

kaipuun kohteena – rauhana, vuoripuron solinana, itseensä uppoutumisena – tai paperiteollisuuden ja teho-maatalouden klusteriksi alistettu luonto, puhumatta-kaan kumpuilevan toscanalaisen maalaismaiseman kauneudesta, hienostuneesta luontotaiteesta, villistä erämaalunnosta tai luonnosta häkittömänä eläin-tarhana.

Toisaalta mieltä askarruttaa kysymys ihmisestä osana luonnon suurta järjestystä. Mistä alkaa yksilön luonto: syntymästä vai jo hedelmöityksestä? Lisäongelmia tuottaa luonnon ja kulttuurin merkitysten toisiinsa kietoutuminen: aikuisen länsimaisen ihmisen ruumiillisuus ei ole enää vain luontoa, vaan se murtautuu klassisen luontokäsityksen ulkopuolelle ja haalii itseensä kulutusyhteiskunnan ja aineellisen kulttuurin merkityksiä. Jälkensä ihmiseen jättävät alkoholijuomien ja muiden nautintoaineiden käyttö, neljänkymmenen viikkotunnin kirjoituspöytätyö tietokoneen ääressä, työaikalainsäädäntö, vaate- ja kosmetiikkateollisuuden pukeutumismallit sekä niihin liittyvät kulutustottumukset. Enemmän tai vähemmän merkittävä osansa on myös käsityksillä, että ihmisen olisi luotava itsensä kanssaihmissen odotusten mukainen kuva. Villin ihmisluonnon – sellaisena kuin sitä kuvasivat Thomas Hobbes, Hugo Grotius, Samuel von Pufendorf ja muut yhteiskuntasopimusteoreetikot – tilalle on tullut käsitys ihmisestä kulttuuriolentona, jolle luonto on eräässä mielessä erilaisten esteettisten, taloudellisten, tuotan-

nollisten ja lainsäädännöllisten esineiden ja asioiden muodostama kokonaisuus.

Ulrich Beckin mukaan ihminen on nykyisin kosketuksessa "leikattuun" ja luonnottomaan modernin jälkeisen kulttuurin määrittämään luontoon. Kyseessä on yhteiskunnallisen sisällönmuodostuksen kautta työllä, teollisella tuotannolla, hallinnolla ja tieteellä rekonstruoitu normatiivinen luonto. Yksilön vuorovaikutus näin ymmärretyn luonnon kanssa tekee lopun perinteisestä luonnosta ja muuttaa sen sivilisoituneeksi todellisuudeksi. Ihminen astuu luomisen keskiöön ikään kuin uudenlaisena toimijana, jolla on mahdollisuus määritellä luonto omista yhteisöllisistä lähtökohdistaan käsin. Tieteen, kulttuurin ja markkinavoiimien muovaamasta luonnosta muodostuu lopulta yhteiskunnallisen kertomuksen elimellinen osa: se saa käyttövoimansa tekniikan innovaatioista, insinööritaidosta, luonnontieteistä sekä kasvi-, eläin- ja ihmisenetiikasta rakentaen identiteettinsä keinoluonnon, erilaisten luontosuunnitelmien ja luontoutopioiden varaan. Tällaisten rakennelmien luonnollisuus on yhtä aitoa kuin vuoripuron luonnollisuus valkokangasmainoksessa keskellä Tokion tai jonkin muun suurkaupungin sykettä.

Luonnon muuttuminen edellä kuvatun kaltaiseksi yhteiskunnalliseksi rakenteeksi voidaan havaita myös siitä, että erilaisia onnettomuuksia – erityisesti perinteisiä luonnonkatastrofeja kuten maanvyörymiä, tulvia, metsäkuolemia ja luonnonpuistojen autioitumista – on alettu pitää poliittisina suuronnettomuuksina. Kyseinen asennoituminen heijastelee yhteiskunnan sitoutumista ympäristökysymyksiin ja kertoo jotain yksilön sosiaalisesta orientoitumisesta ympäristöään kohtaan. Kaikki luontokäsitteet ja -teoriat, jotka näkevät luonnossa inhimilliselle toiminnalle ja vallalle alistuvan kohteen, vahvistavat asemiaan luonnon yhteiskunnallisen tuhlauksen kasvaessa ja luonnontieteiden ottaessa yhä enemmän vastuulleen luonnon manipuloimiseen liittyvät kysymykset. Samalla Friedrich von Schellingin luonnonfilosofian ja Baruch Spinozan

panteismin kaltaiset teoriat ja muut luonnon moninaisuutta kunnioittavat idealistiset ajatustavat, jotka eivät ole hahmottaneet luontoa kuolleeksi objektien maailmaksi, vaan eläväksi, viisaaksi ja toiminnalliseksi kokonaisuudeksi, ajautuvat ongelmiin ja menettävät yhteiskunnallisen merkittävyytensä.

II Klassisesta luontokäsityksestä geneettisen edistyksen umpikujaan?

Modernin luonnontieteen muodostama "luonto" ei siis varsinaisessa mielessä ole luonto, vaan käsite, normi, muistuma, utopia ja eräänlainen poliittinen vastaehdotus käsitteelle yhteiskunta. Luonto löydetään uudelleen ja sitä ryhdytään hoivaamaan tilanteessa, jossa sen olemassaolo on käynyt tai käymässä mahdottomaksi. Asetelmassa on jotain sellaista, jota tieteenhistorioitsija Pierre Duhem on kuvannut pyrkimykseksi ilmiöiden pelastamiseen. Luonto saa ikään kuin uudenlaisia merkityksiä ja pääsee uudelleen osaksi inhimillistä toimintaa ja kulttuuriperintöä. Kyse ei kuitenkaan ole luonnon itseilmäistystä, vaan yhdestä luonnontieteen muunnoksesta, jossa pitkälle eriytyneen tieteellisen työnjaon mekanismit, tiede- ja tutkimuspolitiikka sekä taloudellinen ohjaus luonnontieteissä ja tekniikassa vaikuttavat siihen, miten luontoa tieteellisen käsitteenmuodostuksen ja normatiivisen tiedonihanteen kautta pyritään tarkastelemaan.

Beck huomauttaa hieman ivallisesti, että edellä esitetyn ajattelutavan yleistymisen myötä tulisi tutkijoille tarjota eettinen oikeus erittäin tiukkojen määräysten ja korkean ammatillisen itsekontrollin puitteissa tehdä kokeita ihmisalkioilla. Eläinkokeilla ei näet juuri ole laajempaa todistusvoimaa ihmisen lajikehityksen suhteen. Lisäksi se olisi suhteellisen luotettava keino jo varhaisessa vaiheessa kontrolloida ja ehkäistä monien haitallisten aineiden vaikutusta ihmiseen ja ylipäänsä antaa sairauksia aiheuttavien myrkkyjen enimmäispitoisuuksille tieteellinen perustelu. Tässä

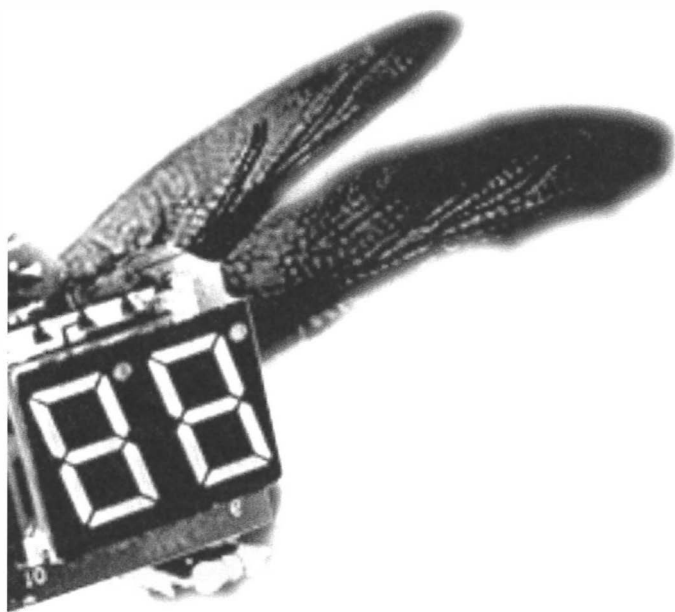
siis avautuisi historiallinen mahdollisuus lyödä vähintään kolme karpästä yhdellä iskulla: jokamiehelle ja -naiselle tulisi käyttöön sopivia, halpoja ja aina käytökelpoisia varaelimiä, jotka kohottaisivat terveydellistä turvallisuustasoa ja pidentäisivät elämää. Lääketieteen kyky tuottaa päteviä diagnooseja ja vastustaa sairauksia moninkertaistuisi. Eläinkokeet, joita oikeutetusti on viimeaikoina kritisoitu, vähenisivät ja loppuisivat ehkä kokonaan, kun olisi siirrytty ihmisalkioiden tieteelliseen käyttöön.

Ihmisen raajoja ja sisäelimiä operoidessaan perinteinen kirurgia leikkelee aina eläviä ja huumattuja ihmisruumiita. Geenikirurgia ja genetiikka ovat puolestaan tekemisissä enää vain kemiallisten aineiden ja kudosnäytteiden kanssa. Tässä abstraktiudessaan ne eivät enää suoraan tartu inhimilliseen subjektiivuuteen, vaan muokkaavat ja jalostavat elollisen aineksen kemiallisia ilmenemismuotoja ja käsittelevät yksilöä "elottomana" tutkimusmateriaalina. Mahdollisuus kokonaisten sukupolvien muuttamiseen ei enää liity ihmisen ruumiilliseen hahmoon. Beckin mukaan tällaisen tekniikan etuna on, että ihmistä ei enää vahingoiteta, vaan kaikki luonnon muokkaus tapahtuu koeputkitasolla. Oikeastaan saman tien tulisi lopettaa puhe luonnosta perinteisessä mielessä. Luonto näet lakkaa olemasta objektiivisena tosiona ja jäljelle jää vain ihmisen idealistinen käsitys luonnosta, jota hän saattaa käyttää omien tieteellisten ja tiedepoliittisten tarkoituksperiensä ajamiseen.

Uudella tieteellisellä luontokäsityksellä ei näin ajatellen ole enää tekemistä ihmisen minuuden, tunteiden, subjektiivuuden ja yksilöllisten tarpeiden kanssa. Kysymys "geneettisestä edistyksestä" koskee ennen kaikkea yhteiskunnallista hyväksyntää ja vasta toissijaisesti yksilöä ja luontoa sellaisenaan. Tieteellisessä keskustelussa keskiöön nousevat poliittiset ja eettiset näkökohdat. Ihmisen rajallinen tietokyky luonnon mekanismeista ei anna mahdollisuutta esittää täsmällisesti perusteltuja "luonnollisia" argumentteja, jotka pakottaisivat kehitykseen tiettyyn suuntaan ja aset-

taisivat täsmälliset ehdot tieteelliselle tutkimukselle. Beck toteaa kaikei hieman kärjistään, että tutkimuksen perustan muodostaa aina suvereenisuus, jolla teknisiä ratkaisuja tehdään ja perustellaan. Tässä suhteessa ekologista keskustelua hallitsee väärinymmärrys: luontoa yritetään käyttää mittapuuna taistelussa luonnon tuhoamista vastaan, mutta luontoa, johon sen tuhoamisen estämiseksi vedotaan, ei sellaisenaan ole olemassa.

III Järjen paluu vai ihmisyyden tragedian viimeinen näytös?

Tieteenhistoriallisesti ajatellen luonnontieteen kehitys edellä kuvatun kaltaiseksi muodoksi alkoi hahmottua 1600-luvun alkupuolella, jolloin kartesiolaisuus etsi mekanistisen luontokäsityksen perusteita ja haastoi keskiajalla vallinneen teologisen luontokäsityksen. Tämän jälkeen, etenkin 1700-luvun lopulta lähtien luonnontieteen kehitys ja siihen liittyvä ihmisen pyrkimys luonnon herruuteen on ollut nopeaa. Nyt näyttää selvältä, että ihmisyyden tragedian viimeinen näytös näytellään geenilaboratoriossa, sul-

jettujen ovien takana, soluviljelmien, monistettujen geenien, välittäjäainäytteiden ja muiden kemiallisten tosiseikkojen keskellä. Jos on olemassa jotain eri poliittisia leirejä yhdistävää, niin se on vakaumus, että ihminen on oman rationaalisuutensa (weberiläisessä) rautahäkissä; että tuotantovoimista muodostuu häntä orjuuttava vapautus; että hän on sellaisen (välineellistyneen) järjen vanki, joka uhkaa kääntyä vastakohdakseen; että hän on "funktionaalinen eriyttäjä" ja vielä siten, että kaikesta tulee ensinnäkin yhä funktionaalisempaa ja toiseksi yhä eriytyneempää. Tällainen pirstaleinen maailmankuva perustuu ajan peruskokemuksen, teollisen fatalismin teoreettiseen ja luonnontieteelliseen muunteluun.

Frankfurtin koulukunnan jäsenet Max Horkheimer ja Theodor W. Adorno esittävät teoksessaan *Dialektik der Aufklärung* (1947) pessimistiseen tyyliinsä, että tiede itsessään ei ole mitenkään tietoinen itsestään, vaan sillä on ainoastaan välinearvoa. Tieteen itseymmärryksen käsite on ristiriidassa itse tieteen käsitteen kanssa. Tässä he ovat yhtä mieltä perivihollisen edistysoptimistien – esimerkiksi Francis Baconin ja Auguste Comten – kanssa. Tärkein kiistakysymys ei ole tieteellinen toiminta itsessään, vaan tieteellisen toiminnan ja tieteellisten vaatimusten rationaalisuus. Kriittinen teoria näkee tieteen ja tekniikan muuttuneen vaatimustensa vastakohdaksi, koska tiedettä ja tekniikkaa määräävä laki vaikuttaa vastustamattomalta. Toisaalta kaikki mahdolliset vastavoimat kuten etiikka, elämismaailmasta nouseva protesti, julkisuus, alistettu luokka ja politiikka ovat saman historiallisen perinteen synnyttämiä ja siten saman hajottamis-pakon alaisia kuin tiedekin. Niiden täytyy vähin äänin häipyä kriitikkojen rintamasta, mikäli aikovat säilyä hengissä.

Beckin, Horkheimerin, Adornon ja muiden pessimistien mukaan luonnontiede on jo luisunut ihmisen tietojen havaintokyvyn ulottumattomiin. Tutkimuskohteesta itsestään on tullut tai tulossa toimiva ja itsenäisesti ajatteleva subjekti. Asetelma muistuttaa puolalaisen

tieteiskirjailijan Stanislav Lemin teoksessaan *Solaris* (1961) esittämää tilannetta, jossa tutkija kadottaa otteen tutkimuskohteeseensa ja samalla omaan itseensä kohteen alkaessa hallita häntä liiaksi. Tutkijan luopuessa oikeudestaan tulkita luonnon merkkejä inhimillisen tietokyvyn puitteissa tiede alkaa harjoittaa omaehtoista itsekritiikkiä. Jatkuva edistysusko johtaa lopulta inhimillisen kulttuurin kuolemaan sekä tieteellisten totuuksien ja historiallisesti suhteellisen muuttumattomina säilyneiden teorioiden kumoutumiseen. Kyseessä on tahaton erityistieteellisten tutkimusrutiinien kautta tapahtuva tuhoutumisprosessi, jossa tiede tuhoaa ensin vastustajansa ja lopulta oman uskottavuutensa.

Kyseinen inhimillisen tietokyvyn ja luonnontieteellisen tiedon välisen yhteyden hämärtyminen johtanee 1900-luvun perintönä kehittyneen tieteen legitimaation katoamiseen: naiivissa (positivistisessa) tieteisuskossa lähdettiin siitä, että tieteen eriytyminen on kumulatiivinen prosessi, jossa totuutta ja varmuutta lähestytään askel askeleelta yrityksen ja erehdyksen kautta. Mitä enemmän tutkijat luontoa tutkivat, sitä luotettavammiksi tulevat heidän hypoteesinsa ja tieteelliset löydöksensä. Nykyisen tieteellisen yhteiskunnan toteuduttua tämä ihanne on kääntynyt pääläelleen ja tieteellisyuden vertailuasteet totuus, epäily ja itserajoitus ovat saaneet uudenlaisen tulkinnan: se,

joka kysyy enemmän, tietää enemmän – ennen kaikkea omien perusteidensa ja väitteidensä hataruudesta ja rajoittuneisuudesta. Tiedon lisääntymisen autuus ei enää koske luontoa tutkimuskohteena, vaan pikemminkin ihmisen tietokyvyn rajoja.

Tämän ei kuitenkaan tarvitse merkitä tieteellisen totuuden ihanteiden sortumista. Kun tiede ensin on laskeutunut ja osin pudotettu ylivoimaisuuden jalustaltaan, voi tieteellisen rationaalisuuden perustan uudelleenmäärittely ja uuden tiedekäsityksen hahmottelu alkaa. Tässä suhteessa Karl R. Popper, Carl G. Hempel, Rudolf Carnap ja monet muut konkreettisen tutkimuksen logiikkaa selvittelleet tieteenfilosofit ovat tehneet merkittävää työtä. Tulevaisuudessa uudenlaiseen epistemologiaan ja metodologiaan perustuva tiede tulee korvaamaan autoritaarisen edeltäjänsä. Vastaisuudessa tutkimuksen logiikka ei ole omaisuus, jota voidaan pitää hallussa, vaan projekti, joka pitää aina uudelleen saavuttaa kamppailussa historiallisten haasteiden ja kumoamisyritysten kanssa. Ennen kaikkea se on helposti kadotettavissa oleva utopia. Avainasiaksi muodostuu tutkimuksen perusteiden ja normien uudistaminen. Tämän tavoitteen toteutumisen myötä kysymykset tieteen arvovapaudesta, suhteellisuudesta ja eräässä mielessä myös subjektiivisuudesta tulevat uudelleenarvioitaviksi ja joutuvat uudenlaisten määrittelyjen alaisiksi.

EI-METAFYYSISEN SPEKULAATION ENSIASKELEITA

HERMANNI YLI-TEPSA

Uiime vuosisadan alkupuolelta lähtien filosofia on pyritty luopumaan yrityksistä ratkaista niin sanottuja metafysisiä kysymyksiä eli kysymyksiä, joissa viitataan ihmisen ajattelusta riippumattomaan todellisuuteen. Miksi on olemassa jotain pikemmin kuin ei-mitään? Mitä oli ennen ihmiskunnan olemassaoloa tai mitä on sen jälkeen kun kaikki elämä on kadonnut? Mitä tapahtuu kuoleman jälkeen? Näiden kysymysten välitöntä merkitystä pidetään vähintäänkin toissijaisena – sitä, joka väittää ratkaisevansa tällaisen kysymyksen, pidetään naiivina dogmaattisena metafysikkona. Kysymys muotoillaan uudelleen ja se palautetaan kielellisiin, historiallisiin, kokemuksellisiin tai yhteiskunnallisiin ennakkoehtoihinsa. Muuten niistä ei olisi juuri mitään sanottavaa.

Tämä on Kantin ajattelusta alkunsa saaneen transsendentaalifilosofian tai kriittisen filosofian erityinen piirre. Aikoinaan filosofit saattoivat täydellä oikeudella kiistellä siitä, mikä on ihmisestä tai ajattelusta riippumattoman todellisuuden (luonnon, maailman, olevan luonne. Pidettiin ongelmattomana, että todellisuutta voitiin ajatella ja kiistan kohteena oli pikemminkin, kuka filosofi tätä todellisuutta varsinaisesti ajatteli (Idean, yksilön, atomin, vaiko esimerkiksi Jumalan ajattelija). Kantin käänteentekevä uudistus oli siirtää filosofisen ajattelun painopiste todellisuudesta sellaiseen todellisuutta koskevan tiedon ja ajattelun mahdollisuuksia ja rajoja koskevaan kysymykseen. Ei

siis enää, mitä todellisuus on tai kuka todellisuuden tavoittaa, vaan mitä voin tietää ja mitä ajatella todellisuudesta, ja mikä jää tiedon ja mikä järjen rajojen ulkopuolelle?

Kirjassaan *Après la finitude – essai sur la nécessité de la contingence* (Äärellisyyden jälkeen – tutkielma kontingentin välttämättömyydestä, Seuil, 2006) Quentin Meillassoux tarkastelee perinpohjaisesti tätä kantilaista käännettä ja sen seurauksia ajattelusta riippumattomalle todellisuudelle, jota voidaan kutsua myös absoluuttiseksi. Meillassoux käy läpi uuden ajan filosofiaa Descartesista Kantiin ja pyrkii osoittamaan absoluuttista koskevan ajattelun, toisin sanoen spekulatiivisen ajattelun mahdollisuuden. Lisäksi tämän ajattelun tulisi tehdä oikeutta matemaattiselle luonnontieteelle. Meillassoux haluaa siis palauttaa absoluuttista koskevien väitteiden mielekkyyden ja rationaalisen perusteltavuuden. Kirjassa kiehtovaa on juuri sen väsymätön yritys kaivaa tai pikemminkin kynsiä esiin absoluuttisen ajattelun mahdollisuus siitä mitä pienimmästä rakosesta, johon se nykyajattelua hallitsevien vaihtoehtojen puristuksessa on joutunut.

Korrelaatioajattelu ja arkkifossiilit

meillassoux’n vahva väite on, että Kantin filosofia toimii alkusysäyksenä nykyajattelua hallitsevalle perustavalle ratkaisulle,

jonka hän nimeää korrelationismiksi. Kantin ajatus, että meillä voi olla *tietoa* ainoastaan ajattelun ja olemisen suhteesta, muuntuu erilaisiksi väitteiksi ja argumenteiksi, joissa kielletään olemisen ja ajattelun (tai subjektin ja objektin, tai ihmisen ja todellisuuden) erillisyys. Ajattelu on välttämättä suhde olemiseen, ja vastaavasti olemista korreloi aina jokin ajattelu, yhteiskunnallinen tilanne, subjekti, elämä tai muu sellainen. Se, joka ajattelee jotain olemassaolevaa riippumatta mistään korrelaatiosuhteesta, osoittaa välittömästi naiiviutensa, sillä hän ei kykene irtautumaan ajattelustaan tavoittaakseen olemisen sellaisenaan sikäli kuin hän yhä ajattelee tätä olemassaolevaa. Jos ennen Kantia saatettiin kiistellä siitä, kuka ajatteli olevaisen perusluonnetta, niin Kantin jälkeen kiista koskee alkuperäisintä korrelaatiota, oli tämä sitten subjekti-objektisuhde, kielen ja todellisuuden suhde tai yhteiskunnan ja luonnon suhde.

Korrelationismin filosofisen ratkaisun radikaalisuus ei kenties tulisi selkeästi näkyville, jos ei tarkasteltaisi modernin kokeellisen luonnontieteen tuottamaa tietoa ihmisen tai elämän olemassaoloa edeltävästä (tai sen jälkeen tulevasta) todellisuudesta. Luonnontieteilijät kykenevät muodostamaan väitteitä maailmankaikkeuden syntyajoista tai maailmasta, joka oli olemassa ennen elämän ilmaantumista. Maapallon muodostuminen, elämän ilmaantuminen tai ihmisen ilmaantuminen voidaan ajoittaa. Meillassoux nimeää *arkkifossiiliksi* sellaisen havainnoitavissa olevan aineen, jonka avulla voidaan tutkia elämän ja ihmisen olemassaoloa edeltävää todellisuutta (esimerkiksi radioaktiivinen aine, jonka puoliintumisaika tunnetaan tai tähden säteilyteho, jonka pohjalta voidaan arvioida sen muodostumisen aikaa). Arkkifossiilien avulla tieteilijät voivat muotoilla lausumia, jotka koskevat elämän ilmaantumista edeltäviä todellisia tapahtumia.

Maltillinen korrelationisti hyväksyy tieteilijöiden väitteiden sisällön pätevyyden, laskelmissa ei sellaisenaan ole mitään väärää, mutta ei voi hyväksyä väitteen muotoa sellaisenaan. Kyse ei viime kädessä voi

olla elämää edeltävästä todellisuudesta, vaan pohjimmiltaan kyse on väitteistä joita korreloi tieteilijän ajattelu, tiedeyhteisö tai jokin muu tekijä. On olemassa tapahtuma x ennen elämän ilmaantumista – tieteilijälle. Jos emme lisää väitteeseen korrelaatiosuhteen toista osapuolta, väite jää sisäisesti ristiriitaiseksi: ajatteleme maailmaa, jota ei voi ajatella (koska kuukaan ei ole sitä ajattelemassa). Tieteilijä toki tutkii tapahtumaa, joka edeltää ihmiskunnan olemassaoloa, mutta jättää huomiotta, että *tutkii* sitä, ja että *hänellä on tietoa* siitä. Kantilaisen ratkaisun mukaisesti filosofin tehtävänä on asettaa tieteilijän todellisuus perustavampaan yhteyteensä, suhteeseen tiedon subjektin kanssa. Filosofi paljastaa siten tieteen lausumien pinnallisen merkityksen takaa syvemmän merkityksen. Niinpä esimerkiksi väite, että maapallon muodostuminen on edeltänyt ihmiskunnan ilmaantumista x vuotta, muunnetaan seuraavaan perustavampaan muotoon:

Tieteilijöiden nykyisellä yhteisöllä on objektiivisia syitä olla sillä kannalla, että Maapallon muodostuminen on edeltänyt ihmislajin ilmaantumista x vuotta.

Meillassoux'n mukaan korrelationistinen ratkaisu kysymykseen arkkifossiileista on kaikkea muuta kuin tyydyttävä. Ihmiskuntaa edeltävää todellisuutta koskevaa lausumaa ei voida asettaa ihmisyyhteisön (tai muun korrelaation) yhteyteen menettämättä sen varsinaista merkitystä, arkkifossiiliin ja korrelaatin välillä ei ole kompromissia. Kysymystä on kuitenkin aina mahdollista tiukentaa: oliko todellisuutta ennen ihmisen tai elämän ilmaantumista vaiko ei, tapahtuiko maapallon muodostuminen vaiko ei? Maltillinen vastaus, jonka mukaan kyse on toki tiedeyhteisön hyväksymästä objektiivisesta tosiasiasta, mutta että tästä huolimatta sen viittauksen kohde ei ole voinut olla perustavassa mielessä olemassa, on ristiriitainen. Johdonmukaisen korrelaatioajattelun edustajan olisi kenties luovuttava kokonaan naiivista realismista ja väitettävä, että tieteilijöiden puhe todellisuudesta, maailmasta, luonnosta tai ajasta ennen ihmiskuntaa on

yksinkertaisesti harhaa. Tällöin hän kuitenkin tulee lähelle nykyisten kreationistien väitettä, jonka mukaan samalla kun Jumala 6000 vuotta sitten loi maan hän loi myös radioaktiiviset aineet, jotka osoittavat maapallon olevan paljon vanhempi, "ikään kuin koetellakseen fyysikoiden uskoa".

Meillassoux väittää, että kartesiolainen dogmaattinen metafysiikka kykenee vastaamaan kenties tieteilijää tyydyttävämmiin kysymyksiin arkkifossiileista. Tämä erottaa toisistaan kokemuksen objektien ensisijaiset ja toissijaiset ominaisuudet. Toissijaiset ominaisuudet (haju, maku, tuntu) ovat niitä, jotka riippuvat aistikokemuksesta, eivätkä ole objektissa sinänsä. Ensisijaiset ominaisuudet (leveys, pituus, jne. – ne, joilla on kvantitatiivinen esitystapa) sitä vastoin ovat sekä koettuja ominaisuuksia että objektissa riippumatta kokemuksesta. Kartesiolainen väite on, että sitä mikä voidaan esittää matemaattisesti, voidaan pitää objektin itsensä ominaisuutena. Matemaattisia objekteja ei aseteta minkään korrelaation (konstituoivan subjektin aktin, muodollisen kielen tai representaation muodon) yhteyteen. Kartesiolaisen metafysiikan mukaan maapallon muodostumisen tapahtumaa ei voida kuvailla toissijaisin ominaisuuksin, sillä mikään aistimellinen olento ei ole sitä todistamassa, mutta siihen on kuitenkin mahdollista viitata kuvaamalla sen ensisijaisia, matematisoitavia ominaisuuksia kuten ajoitusta, kestoa tai laajuutta. Kartesiolainen metafysiikka hyväksyy siis väitteen, jonka mukaan meillä voi olla tietoa jostain sellaisesta, joka on tiedosta riippumaton.

Meillassoux pyrkii tekemään oikeutta matemaattisen luonnontieteen väitteelle ajattelusta riippumattomasta todellisuudesta. Todellisuutta, joka on erillään ajattelusta voidaan kutsua myös absoluuttiseksi – siksi, joka on irrallaan suhteestamme siihen, siis joka voi olla olemassa täysin riippumatta omasta olemassaolostamme. Meillassoux'n silmissä kopernikaanisen kumouksen ja modernin luonnontieteen myötä ilmaantui juuri absoluuttista koskeva tiede. Sitä vastoin sen myötä, mitä Kant kutsui "kopernikaaniseksi kumouk-

seksi" filosofiassa, luovuttiin ajatuksesta, että absoluuttisesta voisi olla tietoa. Sen vuoksi Kantin kumous on Meillassoux'n mukaan varsinaiseen kopernikaaniseen kumoukseen nähden vastavallankumous: Kant ei myöntänyt tieteellisen tiedon koskevan tiedosta riippumatonta todellisuutta, vaan osoitti, että tieto voi koskea vain sitä todellisuutta, joka mukautuu tietämisen ennakkoehtoihin. Samalla arkkifossiilien kuvaamaa todellisuutta ei enää voida pitää aidosti absoluuttisena, siis meistä riippumattomana.

Metafysiikka ja spekulatio

Absoluuttista olisi kuitenkin kyettävä ajattelemaan palaamatta dogmaattiseen metafysiikkaan. Siksi on tarkasteltava dogmaattisen metafysiikan erityispiirteitä ja katsottava, voisiko löytyä jokin toisenlainen tapa ajatella absoluuttista. Dogmaattinen metafysiikka väittää, että jokin määrätty olio on välttämättä olemassa, oli se sitten Idea, puhdas Akti, atomi, jakamaton sielu tai harmoninen maailma, täydellinen Jumala, ääretön Substanssi, Maailmanhenki tai maailmanhistoria. Meillassoux'n mukaan filosofiassa ei ole syytä palata tällaisiin väitteisiin, etenkin kun dogmaattisuus kytkeytyy ideologisuuteen. Dogmatismien hylkääminen on edellytys ideologioiden kritiikille, minkä mahdollisuudesta Meillassoux haluaa pitää kiinni. Ideologiassa on kyse siitä, että jotain olemassaolevaa asiaa, määrättyä Jumalaa, maailmaa, historiaa tai poliittista valtaa, pidetään välttämättömänä. Ideologiakritiikki tällöin tarkoittaa, että mikä tahansa välttämättömänä pidetty asia, esimerkiksi määrätty sosiaalinen tilanne on mahdollista osoittaa kontingentiksi.

Meillassoux'n mukaan dogmaattinen metafysiikka huipentuu Descartesin jumalan olemassaolon todistukseen sekä Leibnizin riittävän syyn periaatteeseen. Descartes päätteli, että täydellisen olennon käsitteeseen on sisällyttävä sen olemassaolo (tämä olento ei olisi täydellinen, jos se ei olisi olemassa): olisi ristiriit-

taista ajatella, ettei tällaista olentoa olisi olemassa. Leibnizin riittävän syyn periaate puolestaan edellyttää, että kaikilla asioilla, tosiasioilla ja tapahtumilla on oltava välttämätön syy olla juuri niin kuin ovat. Paitsimaaailmassa olevilla asioilla myös kaikkien asioiden kokonaisuudella ja asioita säätelevillä laeilla on oltava mahdollinen selitys. Riittävän syyn periaatetta etsivä ajattelu päättyy täydellisen olennon käsitteeseen (jotta ei suistuisi loputtomaan regressioon), koska vain täydellinen olento voi olla sekä kaikkien muiden että myös itsensä syy.

Jos halutaan ajatella absoluuttista ja välttää dogmaattinen metafysiikka, tulisi ajatella absoluuttista välttämättömyyttä ajattelematta mitään (määrättyä olemassaolevaa asiaa), mikä olisi absoluuttisen välttämätön. Meillassoux kutsuu *spekulatiiviseksi* ajattelua, joka yrittää tavoittaa jotain absoluuttista ylipäänsä. Spekulaatiivisen ajattelun mahdollisuudet ovat laajemmat kuin metafysiisen. Metafysiikka pyrkii osoittamaan jonkin absoluuttisen olion tai absoluuttisen vetoamalla riittävän syyn periaatteeseen. Tässä suhteessa kaikki metafysiikka on spekulatiivista, mutta käänteisesti kaikki spekulatio ei ole metafysiistä, niin että on mahdollista "ajatella absoluuttia olematta absolutisti".

Dogmaattisen metafysiikan kritiikki

Ei-metafysiisellä spekulatiivisella ajattelulla ei kuitenkaan tunnu olevan juuri valinnanvaraa, sillä kantilainen kriittinen filosofia vaikuttaa vahvasti dogmaattisen metafysiikan ainoalta vaihtoehdolta. Kant kumosi yritykset todistaa järkeen vedoten Jumalan (välttämättömän olion) ja samalla riittävän syyn periaatteen olemassaolo. Hänen mukaansa Jumalan olemassaoloa yhtä hyvin kuin Jumalan olemattomuutta voidaan ajatella ristiriidattomasti, eikä teoreettinen järki kykene antamaan rationaalisesti oikeutettua *tietoa* Jumalan olemassaolosta. Kant väittää tosin, että käytännöllinen järki, eli ihmisen moraalisin ja eettisen toiminnan periaatteet, oikeuttaa *uskon*

Jumalaan. Koska täydellisen olennon olemassaoloa ei voida todistaa rationaalisesti, riittävän syyn periaatteen olemassaoloa ei myöskään voida todistaa. Kantin mukaan tiedostuksen edellyttämiä periaatteita (tila, aika ja ymmärryksen kategoriat) ei voi johtaa päättelemällä jostain ylemmästä periaatteesta. Ei siis ole mahdollista antaa rationaalista selitystä sille, miksi tiedostuksemme ja tietomme maailmasta on sellainen kuin on. Tässä toimii jälleen korrelationistinen argumentaatio: rationaalinen selityksemme tiedostuksen periaatteiden olemassaolon luonteesta *itse* perustuisi välttämättä näihin periaatteisiin. Emme voisi soveltaa esimerkiksi kausaalisuuden tai kvantiteetin kategoriaa todistaessamme, mihin nämä kategoriat itse perustuvat. Sen vuoksi tiedostuksen periaatteita ei voi selittää, mutta niitä voi ainoastaan *kuvaila*.

Eräs Meillassoux'n keskeinen ja ehkä hämmästyttäväkin väite on, että Kantilainen filosofia ja valistusajattelu, sen pyrkimys osoittaa tiedon sekä järjen käytön rajat ja oikeutus johtaa itsestään käsin eräänlaisen sokean uskonnollisuuden nousuun. Korrelationismin vahvistuessa absoluuttinen kulkeutuu yhä kauemmas järjen ulottuvilta, mikä heikentää järjen mahdollisuuksia kritisoida toisenlaisia tulkintoja absoluuttista. Äärimmillään järjen käyttö itse näyttäytyy aivan yhtä perusteettomana suhteena todellisuuteen kuin mikä tahansa muu perspektiivi.

Meillassoux kutsuu Kantin absoluuttisen ajattelua "heikoksi" korrelationismiksi. Kantin mukaan oliosta sinänsä (siis absoluuttisesta, ajattelusta riippumattomasta todellisuudesta) voidaan sanoa ainakin jotain, että se on olemassa ja että se on ristiriidaton. Loogisen ristiriidattomuuden puitteissa voidaan myös päätellä rationaalisesti ainakin jotain jumalan olemassaolosta, siitä huolimatta että tästä ei voisikaan olla mitään tietoa ja että oikeutuksella olisi eettis-moraalinen perusta. Kantin ajattelussa uskolla ikuisuuteen tai jumalan olemassaoloon on rationaalinen perustelu.

Tämä ei päde enää nykyaikana, jota hallitsee "vahva" korrelationismin muoto. Nykyään ei kielletä ai-

noastaan absoluuttisen tietämistä, vaan ylipäänsä kaikki absoluuttisen ajattelu, mukaan luettuna pyrki-
mykset perustella sitä rationaalisesti. Riittävän perus-
teen periaatteen kritiikki viedään äärimilleen osoit-
tamalla, että meidän on mahdotonta ajatella tai mil-
lään tavoin tavoittaa ajattelun ja todellisuuden suhdetta
määrittäviä perusrakenteita, edes loogista ajattelua.
Voimme vain todeta, *että* jokin korrelaatiosuhteen ra-
kenne, tietoisuus, Dasein, kieli tai jokin muu, vallitsee
emmeä voi viime kädessä perustella tämän rakenteen

olemassaoloa. Tätä Meillassoux'n mukaan merkitsee
korrelaation rakenteiden *faktisuus*.

Vahva korrelationistinen väite on, ettei meillä ole
keinoa tietää tai perustella rationaalisesti minkään
määrätyn todellisuussuhteen ensisijaisuutta, eikä esi-
merkiksi tieteellinen tieto maailmasta ole viime kades-
sä sen oikeutetumpi kuin mitä oudoin uskonoppi (tiede-
yhteisöllä, jolle tieteellinen tieto on totta, on viime
kädessä samassa mielessä äärellinen näkökulma to-
dellisuuteen kuin uskonnollisella lahkolla, jolle uskon-

oppi on totta). Faktisuuden ajattelussa myös ristiriidan lakia pidetään perustattomana, normina joka koskee vain meidän ajatteluamme (tai esimerkiksi länsimaista metafysiikkaa) eikä absoluuttista oliota sinänsä. Vahva korrelationismi ja korrelationististen rakenteiden faktisuus tarkoittaa lopulta, että on epäoikeutettua kritisoida mitään *epärationalista* absoluuttista koskevaa käsitystä sen irrationaalisuuden perusteella. Tämä johtuu siitä, että absoluuttinen voi nyt olla mitä tahansa, tai paremminkin mikään ei ole siinä mahdotonta, ei edes ristiriitaisuus, sillä faktisuutemme tai olemuksellisen *äärellisyytemme* nojalla meillä ei ole siitä mitään järkevää sanottavaa. Vahva korrelationismi ei oikeuta mitään erityistä puhetta absoluuttisesta, mutta samalla se vastustaa kaikkia järjen yriä kritisoita jotain irrationaalista absoluuttista koskevaa uskoa.

Meillassoux väittää, että sitä myötä kun ajattelu varustautuu metafyyisistä dogmatismia ja ideologioita vastaan, se riisuu itsensä aseista fanatismia, sokeaa uskoa vastaan. Vahva korrelationismi luo eräänlaista agnostismin tai skeptismin ilmapiiriä, jossa uskonnollista fanaattisuutta voidaan syyttää sen moraaliseettisistä seurauksista, mutta ei sen ajatussisältöjen epätotuudellisuudesta tai virheellisyydestä. Koska Meillassoux'n mukaan fanaattisuuden moralisointi ei yksinään voi olla riittävä filosofinen ratkaisu, olisi kyettävä kritisoimaan *sekä* ideologista dogmatismia *että* skeptistä fanatismia. Tulisi kieltäytyä metafyyisistä absoluuteista, mutta silti ajatella samalla riittävästi absoluuttista, jotta muodostuisi vastavoima niille jotka haluavat pitää absoluuttisen itsellään hämärin perustein.

Kysymys kuolemanjälkeisestä elämästä

Mikä sitten on Meillassoux'n spekulatiivisen ratkaisu? Haarukoituaan erilaisia korrelationismin muotoja vaihtoehtona dogmaattiselle metafyyisikalle, hän päätyy siihen näemykseen, että ei-metafyyisisen absoluuttisen ajattelun

ainoana vaihtoehtona on *tehdä korrelationismin faktisuudesta itsestään* absoluuttinen. Juuri kokemusta ajattelun olemuksellisista rajoista voidaan ajatella absoluuttista koskevana *tietona*. Siten faktisuudesta, jota pidettiin esteenä ajattelusta riippumattoman todellisuuden tavoittamiselle, tuleekin absoluuttisen ominaisuus. Lisäksi tämä ominaisuus tulee ajateltavaksi.

Edetäkseen Meillassoux'n ajatteluun nähden epäoikeudenmukaisesti monien argumenttiketjujen ohi, totean, että kun faktisuutta tarkastellaan absoluuttisena ominaisuutena, se muuntuu väitteeksi *kontingenssin välttämättömyydestä*. Meillassoux lähtee rakentamaan spekulatiivista ajatteluun harkitsemalla vaihtoehtoa, että ainoa todellisuuden välttämätön (absoluuttinen) piirre on kaikkien sen olioiden – kirjojen, jokien, ihmisten, tähtien, Jumalien, luonnonlakien – kontingenssi, niiden väistämätön katoaminen.

En voi tässä lähteä seuraamaan Meillassoux'n keskustelua kontingenssin välttämättömyydestä, vaikka hädin tuskin pääsin hänen ajattelunsa kynnykselle. Esitän lopuksi vielä erään esimerkin, jonka avulla Meillassoux havainnollistaa filosofista valintaansa.

Kyse on keskustelusta, joka koskee sitä, mitä tapahtuu kuoleman jälkeen. Oletetaan että kaksi dogmaattikkoa väittelevät aiheesta. Kristillinen dogmaatikko myöntää, että elämämme jatkuu kuoleman jälkeen, mutta emme voi kokea tai käsittää tätä elämää nykyisestä näkökulmastamme käsin. Voimme äärellisestä näkökulmastamme todistaa kuoleman jälkeisen jumalallisen elämän olemassaolon (kartesiolaisen jumalan olemassaolon todistuksen tapaan), vaikka emme voisikaan käsittää tämän jumalallisuuden luonnetta. Ateistinen dogmaatikko sen sijaan väittää, että kuollessamme olemassaolomme katoaa tyystin ei-minkään syövereihin.

Keskusteluun osallistuu kolmas osapuoli, korrelationisti, joka osoittaa nämä kaksi näkökulmaa vääriksi. Hän puolustaa ankaraa teoreettista agnostisismia. Kaikenlaiset kuoleman jälkeistä elämää koskevat uskomukset vaikuttavat yhtä oikeutetuilta, eikä teoria

kykene antamaan millekään vaihtoehdolle etuoikeutta. Tieto siitä, mitä tapahtuu kuoleman jälkeen edellyttää kaiken tiedon tavoin, että se koskee tätä maailmaa, jossa elän. Voin tietää mitä on oleminen itsessään vain sikäli kuin tuo oleminen on mukautunut tietämisen rajoihin. Siten tieto kuoleman jälkeisestä maailmasta, jota en voi tietää on ajatuksena sisäisesti ristiriitainen. Kristillisen dogmaatikon ja ateistin väitteet ovat realistisia, ja sellaisenaan epäkoherentteja: niissä yritetään ajatella sitä mikä on olemassa riippumatta ajattelusta.

Seuraava keskustelija on subjektiivinen idealisti. Idealisti hylkää päättäväisesti ajatuksen subjektin korrelaatorakenteesta riippumattomasta oliosta sinänsä. Hän väittää kaikkien kolmen keskustelijan olevan väärässä. He ajattelevat, että voisi olla olemassa jokin riippumaton olio sinänsä, joka eroaa radikaalisti nykyisestä tilastamme. Tällaista oliota ei kuitenkaan voi ajatella, ja sitä mitä on mahdoton ajatella ei voi olla olemassa. Kuolemaa ei ole: ajattelija on kuolematon ja ikuinen

Kuinka korrelationistinen agnostikko voi vastata subjektiiviselle idealistille? Agnostikon on asetettava subjektiivisen idealistin ratkaisu samassa mitassa tiedon rajojen ulkopuolelle kuin dogmaatikkojen. Siksi hänen on pakko väittää, että mahdollisuus olla kuoleman jälkeen jotain aivan muuta (joko elää jumalallista elämää tai olla ei-mitään) on samanarvoinen ratkaisu kuin kuolemattomuus. Idealistin väite kuolemattomuudesta on yhtä lailla sisäisesti ristiriitainen kuin realistien väitteet. Näiden mahdollisuuksien on oltava yhtä lailla tietomme tai ajattelumme ulottumattomissa. Emme voi tietää sen kummemmin, onko sielu kuolematon vai siirrytäänkö kuoleman jälkeen johonkin muuhun. Agnostikon mukaan dogmaatikkojen sekä

subjektiivisen idealistin väitteet yrittävät kaikki oikeuttaa jonkin tiedon absoluuttisesta, mutta hänen mukaansa mikään tällainen absolutismin muoto ei ole hyväksyttävissä.

Tässä kuvaan astuu viimeinen keskustelija, spekulatiivinen filosofi. Hän väittää, että kolmessa edeltävässä vaihtoehdossa ei ole mitään absoluuttista, sillä varsinaisesti absoluuttista on agnostikon itsensä teoretisoima mahdollisuus olla jotain muuta. Absoluuttista on koko agnostista asennetta määrittävä mahdollisuus, että kuoleman jälkeen omasta tilasta voidaan siirtyä (tai olla siirtymättä) mihin tahansa toiseen tilaan. Tämä mahdollisuus ei kuitenkaan ole enää kyvyttömyyttäni tietää, mikä vaihtoehdoista on hyvä, vaan tietoa siitä, että kaikki nämä vaihtoehdot ja monet muut mahdollisuudet ovat todellisia. Tästä agnostikko itse tarjoaa todistuksen. Agnostikko nimittäin tulee väittäneeksi, että voimme ajatella kuoleman jälkeisen elämän mahdollisuuksia, ja myös, että nämä mahdollisuudet koskevat väistämättä omaa olemattomuuttamme. Jotta voisin ateistin tapaan ajatella olevan mahdollista, ettei minua enää ole kuoleman jälkeen, minun on ajateltava tätä mahdollisuuttani olla olematta yhtenä mahdollisena *absoluuttina*. Voin pitää itseäni kuolevaisena (rajallisena, tietämättömänä) ainoastaan, jos käsitän kuoleman jälkeisen todellisuuden olevan aidosti riippumaton kuoleman ajattelustani. Muuten tietäisin olevani kuolematon.

Agnostikko saattaa vastata, että spekulatiivisen filosofin näkökulma on jälleen yhtäläinen mahdollisuus edellisten kanssa. Mutta silloin hän väittää toista kuin tekee. Agnostikko voi näet riisua jonkin vaihtoehdon absoluuttisuuden vain pitäen kiinni itse vaihtoehtojen avoimuuden absoluuttisuudesta.

FILOSOFINEN DIALOGI JA KOKEMUS

asiakkaan ensivaikutelmia

SAULI SOLHAGEN

”**t**apaus sattui varusmiesaikani kranaatinheittoharjoituksissa. Komppania oli järjestäytynyt harjoituksia varten siten, että osa miehistä oli tehtävissä heittopaikalla valvomassa ja osa valmistautumassa heittämään. Käsikranaatit oli määrä heittää pienensuojaa antavan harjanteen takaa alas kohti saaren viettävillä rantakallioilla sijaitsevia maaleja kohti. Heittoa oli valvomassa kouluttajana toimiva luutnantti ja maalialueen reunoilla muutamia valvojia siltä varalta, että joku erehtyisi pyrkimään varoalueelle.

Tapahtumien kulku eteni siten, että olin heittänyt ensimmäisen oman kranaattini ja tiesin miten toimia seuraavalla kerralla. Lähestyin kranaattilaatikkoa toiselle heittovuorolleni tullessa. Laatikko muistutti kaupan hedelmälaatikoita tai munakennoja, koska kranaatit lepäsivät niissä kylki kylkeä vasten kuin asiakasta odottavat pienet päärynät. Tartuin reunimaiseen kranaattiin ja nostin sen käteeni. Vilkaisin sitä pikaisesti varmistuakseni, että siinä on sokka paikallaan ja kaikki kunnossa. Heittoluvan saamisen jälkeen sokka nykäistään irti, minkä jälkeen on vain kolmesta neljään sekuntia aikaa kranaatin räjähdykseen. Heitettäessä kranaattia on tärkeää arvioida sen lentomatka kohteeseen ja pyrkiä ajoittamaan sokaan irrottamista seuraavien sekuntien kulku niin, että kranaatti räjähtää kohteessa juuri samalla hetkellä, kun se saapuu kohteeseen. Muussa tapauksessa käy,

kuten piirretyissä elokuvissa usein, että vihollinen nappaa kranaatin kouransa ja heittää sen takaisin alkuperäiselle lähettäjälle.

Katsahdin kädessäni olevaa kranaattia ja tajusin samassa silmänräpäyksessä, että nyt on todella vähän aikaa toimia, jos lainkaan. Kauanko sokka on ollut irti kranaatista? Miten on mahdollista, että sokka on itsestään luisunut paikoiltaan ja käynnistänyt sytytyksen?

Seuraavien parin sekunnin aikana kävin läpi mieleeni tulevat toimintavaihtoehdot. Heitänkö kranaatin niin nopeasti kuin pystyn metsään ja toivon, että kukaan varusmiestovereistani ei satu olemaan lähellä? Syöksynkö kohti määrättyä heittopaikkaa, heitän kranaatin ja toivon, että valvojat eivät juuri sillä hetkellä ole siivoamassa maalialuetta? Päädyin kolmanteen mieleeni tulleeseen vaihtoehtoon. Syöksyin muutamalla harpauksella lähellä sijainneen pienen puuvajan taakse. Se tuntui ainoalta turvalliselta paikalta lentää ilmaan.”

Olimme lopettelemassa puhelua ja mietin mielessäni, pitäisikö minun lähettää filosofille joku vähän tavanomaisempi ja yksinkertaisempi muisto elämäni varrelta, vai olisiko armeijamuistoni hyvä lähtökohta tuleville pohdiskeluille. Sehän muistuttaa hieman oikeassa sodassa olleiden kokemuksia.

– Kiitos, palataan sitten ensi viikolla asiaan. Filosofi sulki puhelimen, ja minä siirryin takaisin tietokoneeni ääreen.

Olen käynyt filosofin vastaanotolla muutaman kerran ja nyt jo harmittaa, että en ollut tullut aloittaneeksi aiemmin. Olisin joissain asioissa saattanut päätyä toisenlaisiin valintoihin kuin miten elämässä sittemmin on käynyt. Lisäksi mieleeni tulee monta juttua, joita olisin harkinnut hieman enemmän. En ehkä olisi päättä pahkaa rynnännyt sinne ja tänne nuoruuden innolla. Parempi silti myöhään kuin ei milloinkaan. Oli sattuma, että kuulin tästä kaverista ja onneksi sain myös ajan hänen vastaanotolleen.

Viime käynnillä tivasin selitystä siihen, miksi hän aina kysyy onko joku asia minusta tärkeää. Miksipä haluaisin puhua mistään yhdentekevyyksistä. Tärkeystä sukeutuikin aika laaja keskustelu, sillä se on oikeastaan aika merkittävä asia. Siis tarkeys itsessään. En tosin muista kaikkea mitä puhuimme, ja asia jäi monella tavalla kesken. Eräs työhön liittyvä asia on ajankohtainen ja tärkeä, joten olisi kiinnostavaa kuulla, mitä filosofi siitä ajattelee.

Monet työtovereistani ovat erittäin tarkkoja siitä, että kaikki toimivat määrätyn prosessin mukaisesti. Heidän ammattitaitonsa ydintä on se, että he hallitsevat prosessinmukaisen toiminnan ja välttävät mahdolliset virheet. Uusia työntekijöitä varoitetaan ankarasti virheiden tekemisestä, mutta silti he tekevät niitä. Olen miettinyt, että eivätkö juuri yksilöiden luovat ideat ja poikkeaminen totutuista toimintatavoista johda uusiin keksintöihin ja siten mahdollista kehitystä. Luulisin hänen ymmärtävän mitä tarkoitan.

Irtolaisena lauman joukossa

Minusta oli yllättävää kuulla, että filosofikin kokee itsensä jotenkin irralliseksi. Emme kumpikaan tunne erityisesti kuuluvamme mihinkään ihmisryhmään. Sukulaiset eivät pidä enää yhteyttä ja työtovereidenkin kanssa ollaan vain satunnaisesti tekemisissä työasioiden ulkopuolella.

Filosofi puhui yhteiskunnallisesta muutoksesta ja kaupunkielämän muuttuneesta luonteesta. Perinteiset

työväen asuinalueet keskiluokkaistuvat ja väestö hajautuu ilman identiteettiä ympäri suurkaupunkialuetta. Vanhat kytkökset alueisiin katkeavat ja samalla syntyy uudenlaisia siteitä. Sama kehitys näyttää toistuvan ihmisten välisissä suhteissa. Jokaisella on oma erityinen yksilöllisyytensä, mutta kiinnittyminen ja juurtuminen ovat sattumanvaraisia. Internet ehkä jopa erottaa tehokkaammin, kuin yhdistää, epäili filosofi.

Golfarina olen ollut huomaavinani, että lajin harrastajien yhteisöllisyys on erilaista kuin ennen. Ihmiset liittyvät seuraan saadakseen oikeuden vierailla muiden seurojen ja koko maailman eri kentillä. Monille harrastuksesta näyttää muodostuvan tavoitteellista suoriutumista. On tärkeää voida kertoa kuinka monilla maailman kentistä on pelannut.

Toisaalta moni asia lieenee paremmin nykyisin. Esimerkiksi vauraan teollisuusmaan kansalaisena minulle on nykyisen koulutustarjonnan myötä avautunut aivan erilaisia mahdollisuuksia verrattuna omien kouluttamattomien vanhempieni vaihtoehtotomaan elämään. Heidän arkeaan leimasi ankara ponnistelu perheen toimeentulon turvaamiseksi. Siihen verrattuna minulla on ollut helpompaa. Pätkätöiden hankaloittama elämä kustannuksiltaan kalliilla pääkaupunkiseudulla on ollut haastavaa, mutta sen kanssa on oppinut elämään. Toisaalta, olen kyllä alkanut miettiä, onko kouluttautumiseni myötä tapahtunut sosiaalinen nousu sittenkin vain vajaan perspektiivini aikaansaama harha. Nythän on jokaista vapaana olevaa työpaikkaa kohden satamäärin hakijoita, joten työn saaminen on varsin epävarmaa.

Filosofi muistutti myös siitä, että elämä ei välttämättä ole lainkaan helpompaa tai onnellisempaa, vaikka meillä on nykyisin niin paljon hienoa kehittyntä tekniikkaa. Moni potilas olisi toki menehtynyt ilman nykyaikaista leikkaussalivälineistöä ja moni rikos jäänyt selvittämättä ilman DNA-analyysien tekoon tarvittavaa tekniikkaa.

Mielestäni on mahdotonta sanoa, oliko elämä ennen onnellisempaa kuin tänä päivänä. En ole edes varma,

mitä mieltä olin asiasta ennen keskusteluamme, mutta oli mukavaa pohtia näitä asioita ja saada niihin uudenlaisia näkökulmia. Filosofi jollain tavoin houkutteli ajatuksiani esiin. Ehkä se juuri olikin hänen tarkoituksensa. Kummallisinta on, että minusta tuntui aivan luontevalta puhua esimerkiksi juuri onnellisuudesta. En usko, että tätä keskustelua olisi käyty työpaikkani kahvipöydässä.

Ensimmäiset vaikutelmat

Palaan vielä muutamii ensivaikutelmiin ja asioihin, joista keskustelimme ensimmäisten tapaamiskertojemme aikana. Ensinnäkin olin yllättynyt ja toisaalta hieman pettynyt hänen ulkonäkönsä suhteen. Puhelimessa hän kuulosti ystävälliseltä ja kohteliaalta aivan kuten yrittäjän tuleekin olla, ettei karkota uusia asiakkaitaan heti ensivaikutelman perusteella. Odotin hänen kuitenkin muistuttavan edes etäisesti Sokratesta, jonka partaisen rintapystin monet muistavat koulun oppikirjoista. Eikö viisauden asiantuntijan tulisi näyttää itsekkin siltä, että ihmisen sisäiset ominaisuudet ovat ulkoisiin nähden etusijalla?

Ensimmäisellä tapaamiskerralla yllätyin siitä, että hän ei todellakaan muistuttanut antiikin filosofeja. Hänen ulkoinen olemuksensa oli varsin jokapäiväinen, kuin tavallisella kaupungin perusvirkamiehellä. Olin odottanut vähintäänkin ajamatonta partaa ja mustia vaatteita. Ei vaatteilla muuten väliä, mutta ihmisillä on tiettyjä rooliodotuksia, ja siinä mielessä minäkin ajattelisin vaatteilla voitavan lisätä uskottavuutta.

Puhelinkeskustelun aikana en myöskään vielä ollut huomannut, miten soinniton ja kireä hänen äänensä toisinaan oli. Monotoninen ja verkkainen puhe sai minut etenkin alkuvaiheessa vilkuilemaan kelloani. Mietin, onko järkeä maksaa kaverille siitä, että joudun kuuntelemaan katkonaisia ponnistuksia ja änkyttämistä hänen hakiessa haluamiaan sanoja.

Olen kuitenkin aina pitänyt itseäni ennakkoluulottomana ja suvaitsevana henkilönä, joten päätin antaa filosofille tilaisuuden.

Pikku hiljaa olen saanutkin peruutella ennakkokäsityksistäni. Olen oivaltanut, että filosofin ulkonäöllä ei ole mitään merkitystä. En myöskään enää vaivaannu siitä, että filosofi istuu pitkän tovin hiljaa kysyen lopulta, että mistä olikaan kysymys. Kerran jouduin huomauttamaan hänelle, että koen oikeuksiani asiakkaana loukatuksi, koska hän vaikuttaa niin poissaolevalta. Hän myönteli pahoitellen ja pyysi ymmärrystäni sille, että keskustelumme oli saanut hänet pohtimaan erään toisen asiakkaan tilannetta. Hän yritti pehmentää asiaa sillä, että uskoo vastaavan tilanteen toistuvan jonkun toisen asiakkaan kohdalla, ja että hän silloin mahdollisesti oivaltaa vastavuoroisesti jotain tärkeää meidän keskustelunaiheistamme. Oivallukset tulevat hänen mukaansa täysin ennalta arvaamatta. Tuossa asiassa luulen antaneeni hänelle palautetta aivan aiheesta.

Oli miten oli. Olen silti tyytyväinen vuorovaikutukseemme enkä alun jälkeen ole enää protestoinut hänen ajankäyttöään tai työnsä laatua.

Palaan vielä ensimmäisiin vierailuihini filosofin luona. Oli mukavaa ja reilua kuulla häneltä, että filosofin vastaanotto on verraten uusi toimiala Suomessa ja että hän ei itsekään ole kovin harjaantunut tämän alan ammatinharjoittaja. Hän on yksi maamme ensimmäisen filosofian praktiikan pitämiseen tähdänneen koulutusohjelman osallistujista. Tuoreesta koulutuksesta johtuen en lainkaan ihmettelisi, jos olisin hänen ensimmäinen oikea asiakkaansa! Muutamat hänen mainitsemansa esimerkit kuulostivat liikaa koulutuksessa opituilta ja käsitellyiltä.

Tutustumisemme jälkeen hän alkoi tentata minua tarkemmin. Sain tehdä selkoa siitä, mitä tiedän filosofiasta yleensä ja että olenko tietoinen siitä mikä filosofi oikeastaan on. Valitettavasti jouduin tunnustamaan tietämättömyyteni, ja tuntuikin hölmöltä istua siellä filosofin kanssa tietämättä asiasta juuri mitään.

Hänen mukaansa se on kuitenkin paras mahdollinen lähtökohta filosofiselle keskustelulle.

Ajatusta havainnollistaakseen hän kertoi lääkäristä, jonka asiakas oli opiskellut lääketieteen asioita Internetistä ja vastaanotolla ryhtynyt kinastelemaan oikeasta diagnoosista.

Pitkän tovin jälkeen minulle alkoi selvitä miten filosofinen keskustelu tai dialogi, kuten sitä hienosti kutsutaan, voi tuottaa yllätyksiä kummallekin osapuolelle – niin filosofille kuin minulle itsellenikin. Asioista voi löytyä uusia puolia, joita ei ole tullut ajatelleeksi ja kaikki vain sen ansiosta, että olen alkanut tajuta miten vähän asioista lopulta tiedänkään. Luulen tosin filosofin tarkoituksellisesti tekeytyvän tietämättömmäksi kuin mitä tosiasiallisesti onkaan.

Olisi turhaa yrittää yksityiskohtaisesti kuvailla kuinka dialogimme etenevät. Selvää sapluunaa keskustelun johdatteluniseksi en ole dialogeissamme havainnut. Päädyimme kuitenkin hieman koomisen pohdinnan jälkeen kutsumaan minua alustavasti asiakkaaksi ja häntä filosofiksi. Olin yllätynyt siitä, miten monenlaisia ongelmia nimet tai nimitykset voivat aiheuttaa. Kaikki eivät mielellään kutsu filosofeiksi eläviä filosofian ammattilaisia, vaan vasta historian saatossa merkittäviksi hahmoiksi nousseita tyyppejä kuten Sokrates ja Platon. En saanut oikein selvää vastausta siihen, miksi eläviä filosofeja ei voisi kutsua filosofeiksi. Onko filosofien työ sellaista, että omat aikalaiset eivät joko osaa tai ymmärrä heitä arvostaa? Onko filosofia siis arvonimi, joka voidaan myöntää postuumisti, jos siihen on erityistä aiheutta? Filosofin puhui keskustelumme kuussa paljon antiikin ajan filosofeista ja heidän työvoistaan. En osaa varmasti sanoa miten päädyimme kutsumaan häntä filosofiksi. Minä puolestani tunsin nolestuvani, kun hän kehui esittämiäni kysymyksiä ja sanoi niiden edustavan aitoja filosofisia ongelmia.

Olinkin jo unohtaa, että edelliseen keskusteluunne sisältyi pohdiskelua myös siitä, millä nimikkeellä minua tulisi filosofin vastaanotolle tullessani kutsua. Hän kysyi mielipidettäni, johon vastasin, että olen filosofin

asiakas. Tämän hyväksyimme yksimielisesti, kun olimme ensin kartoittaneet muutamia muita vaihtoehtoja. Potilas en voi olla, koska potilaat ovat sairaita enkä ole tullut filosofin luokse terveystäni hoitamaan. Filosofin tiukasti mahdollisista filosofisista oireistani, joiden vuoksi olin varannut häneltä ajan. Siitä ei kuitenkaan seurannut, että olisin hyväksynyt kutsuttavan itseäni filosofin potilaaksi.

Filosofin vieraaksikaan en halunnut itseäni kutsuttavan, vaikka filosofin muistutti, että olemme itse kukin itsellemme melkoisen vieraita ja että filosofinen keskustelu parhaimmillaan auttaa tutustumaan omaan itseemme ja omiin uskomuksiimme. Filosofian opiskelijaksi minua ei tietenkään voi lukea, sillä enhän käy hänen luonaan tenttimässä ja osoittamassa filosofian alan osaamistani. Parhaimmalta vaihtoehdolta minusta kuulosti asiakas. Näin sen vuoksi, että mielessäni on monenlaisia asioita, joista haluan keskustella. Toisaalta, olenko siis sitten itekin jossain määrin filosofin halutessani osallistua filosofiseen dialogiin?

Filosofin mielestä tuntui heti alkuun tärkeältä puhua myös siitä, mitä filosofia ei ole. Itse olisin kylläkin kertonut asiakkaalle vain sen mitä filosofia on, mutta olkoon. Keskustelumme aiheesta venyikin yllättävän pitkäksi. Uskoisin voivani muotoilla lopputuloksen muutamalla sanalla: Filosofiaa on se, jolle ei löydy paikkaa tai kotia.

Ajatus tuo elävästi mieleen toimistoni olosuhteet, jossa eräs kuvio toistuu säännöllisin väliajoin. Kirjoituspöydälleni kertyy paksu kerros paperia, enkä enää lopulta löydä hakemaani. Mieleni tekee paiskata kaikki pinot ilmaan, mutta yleensä vain tyydyn siivoamaan paperit paikoilleen. Paperikori täyttyy tarpeettomista papereista, ja kohta silppuri laulaa. Paperikoriin ja asiapaperimappien väliin jää kuitenkin aina jonkin verran sellaista, jolle ei oikein tahdo löytyä paikkaa, mutta mitä ei raaski poiskaan heittää. Tarkoittiko filosofia, että siihen jäänyt on filosofiaa?

Filosofin mielestä tieteen ja muut opinalat tunnistaa siitä, että ne on kyetty selvästi määrittelemään. Niillä

on siis jossain kotipesä. Yliopiston kanslerin sihteerin voisi esimerkiksi mapittaa ne aakkosjärjestykseen: a niin kuin arkeologia, l niin kuin logiikka, s niin kuin sosiologia ja niin edelleen. Tieteiden sanotaan saaneen alkunsa filosofiasta. Tieteille on hiljalleen kuitenkin alkanut muodostua selkeästi tunnistettava hahmo, eikä niitä enää kutsuta filosofiaksi. Tieteellisen hahmon tunnistaa siitä, että se sanoo tuottavansa tietoa joltain alalta.

Filosofia muistuttaa jossain mielessä niitä siivouksen jäljiltä pöytäni reunalle jääneitä papereita. Ilmeisesti kaikenlainen älyllisesti haastava ja kiinnostava, mikä ei suoranaisesti kerrytä tietoa, voitaisiin tämän ajattelutavan mukaisesti lukea filosofian alaan kuuluvaksi. Filosofi sanoi hauskaasti, että hän tarjoutuu säilyttämään luonaan näitä kiinnostavia asioita, joista en missään muualla voi samalla tavoin keskustella. Hänen luokseen voin sitten tulla näitä kodittomia asioita tapaamaan.

Sen lisäksi, että päädyimme määrittelemään filosofian eräänlaiseksi kodittomaksi kulkukoiraksi, filosofi halusi puhua myös toisesta filosofin vastaanottotoimintaan eli praktiikkaan liittyvästä asiasta. Siitä, että filosofian avulla voidaan kyllä ainakin yrittää tarttua melkein mihin tahansa maan ja taivaan välillä. Tällöin on kuitenkin varauduttava siihen, että filosofia ei kaikissa tapauksissa osoittaudu parhaaksi työkaluksi. On parasta tutkia tapauskohtaisesti minkälaisiin tilanteisiin filosofia on oikea tai väärä työkalu. Samalla tulemme määritelleeksi filosofian suhdetta muihin tiedonaloihin ja aktiviteetteihin.

Edellä tuli esitellyksi ajatus filosofiasta jonkinlaisena jakojäännöksenä. Se mitä jää jäljelle, kun ihmisen ja maailman asiat ensin on saatu jaettua psykologien, pappien, runoilijoiden ja kaikkien muidenkin alojen taitajien kesken. Toisaalta filosofi, kuten ihmiset muissakin yhteyksissä, haluaa tehdä parhaansa, haastaa lähitieteitä sekä tarkentaa rajankäyntiä oman ja yhteisen etumme nimissä. Historiallisista syistä monet tekijät ovat painaneet kädensä nykyään itsestään

selvältä tuntuviin asioihin. Kirkko sai historian kulusa ihmiset huostaansa, ja filosofialle jäi käsitteiden tutkimuksen abstrakti alue. Silti voidaan kysyä, keiden toimesta esimerkiksi rakkauden, velvollisuuden, onnellisuuden tai uskollisuuden kysymykset tulevat asiantuntevimmin käsitellyiksi? Onko näissä asioissa paras tieto pappien, oikeusoppineiden, psykologien vai mahdollisesti filosofien ammattikunnalla? Onko joku edellä mainituista ammattiryhmistä etuoikeutetussa asemassa muihin nähden asiasta saatavaan tietoon, kokemukseen tai muuhun olennaiseen liittyvän johdosta? Onko avioliiton satamaan aikovien turvallisempaa aloittaa yhteinen taipaleensa noudattamalla pyhien kirjojen käskyjä tai maistraatin neutraalia viranomaisohjetta, vai olisiko järkevämpää tilata aika persoonallisuustestiin, jonka tuloksena saa psykologin käsityksen pariskunnan yhteensopivuudesta?

Filosofialle ei jostain syystä näytä jäävän paljoa sijaa näissä ihmiselämälle tärkeissä asioissa. Se on kummallista erityisesti sen vuoksi, että esimerkiksi juuri kysymykset rakkaudesta, onnellisuudesta ja uhrautuvuudesta ovat myös filosofiassa toistuvia keskeisiä teemoja. Filosofian kodittomuus on monen tekijän summa. Filosofia on itse vaikuttanut nykyiseen asemaansa ja kehitykseensä, koska ei ole kyennyt tai halunnut riittävän pontevasti tarttua ihmisiä kaikkein eniten askarruttaneisiin asioihin. Toiset tahot ovat saaneet tilaa toimia ja vaikuttaa usein haluamallaan tavalla uusien käytäntöjen ja normien kehitykseen.

Perinteeksi ja käytännöksi on muodostunut, että kuolevalle noudetaan lohduttajaksi pappi, jolla myös tarvittaessa on valta päästää kuoleva synneistään. Sairaaloissa on usein päivystävä pappi, ehkä myös psykologi. Päivystävästä filosofista en ole kuullut. Ehkä se johtuu siitä, että filosofilla ei ole valtuuksia antaa kenenkään syntejä anteeksi. Toisaalta filosofisen pohdiskelun seurauksena kaikki synneiksi luokitellut tekemme eivät ehkä loppujen lopuksi edes edellytä anteeksiantoa.

Armeija käyttää teologian opiskelijoita varusmiespastoreina. Siihen lienee syynä sodassa kuolemaa

tekevien tarve saada viimeinen voitelu. Mutta onko todella niin, että kuolemaa tekevät aina haluavat viimeisen voitelun? Eivätkö kuolemaa lähestyvät voisi yhtä hyvin arvostaa filosofista rohkaisua, lohdutusta tai muuten sopivia sanoja?

Keskustelumme kuluessa alkoi näyttää selvältä, että filosofialle on jäänyt nyky-yhteiskunnassa akateemisen tutkimuskohteen osa. Se ei ole enää konkreettisesti millään tavoin kytketty tavallisten ihmisten arkeen, juhlaan tai suruun. Vielä antiikissa näin kuitenkin oli. Aloin hiljalleen itsekkin epäillä yhteiskunta-elämämme tilaa ja sitä, kuinka tähän on tultu. Olivatko nämä kaikki ajatukset salakavalasti alkaneet myrkyttää mieltäni ja käännyttämässä minua jonkinlaiseksi vallankumoukselliseksi?

Samalla hetkellä, näin ajatellessani, filosofi halusi palata takaisin raiteille, jotta en saisi väärää käsitystä hänen tarkoituksistaan tai tavastaan filosofoida. Hän kielsi ehdottomasti olevansa agitaattori tai kansanvillitsijä. Sokrateskin sai kuuluisan myrkkymaljan juodakseen, koska hänen katsottiin ohjailevan nuorison ajatuksia vallanpitäjien näkökulmasta turmiolliseen suuntaan.

Filosofin tarkoituksena oli kuulemma vain havainnollistaa sitä, että monet yhteiskunnalliset toiminnot ja niiden taustalla olevat arvot tai periaatteet ovat pääsääntöisesti terveen järjen mukaisesti järjestettyjä. Esimerkiksi niin, että asianmukaisen koulutuksen saaneet henkilöt hoitavat sairaudet ja että potilas voi hyvässä tapauksessa kuntoutua takaisin normaaliin elämään, tai että oikeudenmukaisen ja hyvän toiminnan ohjeet saa luotettavasti lähimmästä seurakunnasta. Filosofi vakuutti, että filosofia ei pyri kilpasille yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyjen toimijoiden kanssa. Mitä reseptiä filosofia voisiakaan tarjota hyvän elämän tavoittelijoille?

Keskusteltuamme edellä kertomistani asioista monien muiden aiheiden lisäksi filosofi ryhtyi kyselemään, mitä erityistä annettavaa luulen hänellä olevan. Miksi siis oikeastaan käyn hänen vastaanotollaan?

Ensinnäkin oli puhdasta sattumaa, että kuulin tästä mahdollisuudesta. Toiseksi, minulla ei ollut mielessä mitään erityistä huolta tai ongelmaa. Olin vain utelias, kuten olen aina ollut. Filosofin mielestä ongelmien ratkaiseminen on kiinnostavaa ja että hän mielellään pohtii asiakkaidensa kanssa hyvinkin arkisia asioita. Ongelmien ratkaisemisen sivutuotteena tuppaa syntymään kiinnostavia keskusteluja ja niiden myötä itse ongelmakin saattaa unohtua tai muuttaa muotoaan. Hänestä se on erittäin hauskaa ja hän myöntää omassa elämässäänkin olleen paljon ongelmia, joita ei ole kyennyt ratkaisemaan. Normaaliin elämään yksinkertaisesti kuuluu aina ongelmia ja haasteita. Tärkeää on asennoitua ongelmiin ja elämään niin, että asiat saadaan järkevästi suhteutettua ja elämä olosuhteisiin nähden mahdollisimman siedettäväksi. Ongelman voi myös ulkoistaa toteamalla, että minä olen hyvä, kauris ja erinomainen, mutta että tuo ikävä asia hoidetaan pois päiväjärjestyksestä heti kun ehditään tai osataan. Tällaiset kysymykset olivat itse asiassa hyvin tavallisia antiikin filosofien harjoittaessa ja opettaessa filosofisia elämäntapojaan. Heiltä on peräisin useita vielä nykyisinkin käytössä olevia henkisiä harjoituksia, joiksi niitä tuohon aikaan kutsuttiin.

Filosofi lupasi käydä kanssani läpi muutamia harjoituksia sopivissa yhteyksissä. Sen lisäksi hän kehotti ottamaan selvää myös muista itsensä kehittämisen menetelmistä, joita lukuisissa oppaissa on tarjolla helppolukuisessa muodossa. Niiden joukosta voi löytyä jotain juuri minulle sopivaa. Kehosta ja psyykkisestä hyvinvoinnista huolehtiminenhan on järkevää ja nykyisin myös muodikasta. Oppeja ammennetaan niin idän kuin lännen filosofioiden pitkistä perinteistä. Filosofi on kiinnostunut kuulemaan kokemuksistani, jos löydän jotain kiinnostavaa. Lähistöllä järjestetään joogakursseja, joten aion ottaa selvää olisiko siellä ryhmissä tilaa.

Filosofi kertoi, että hänen pääasiallinen toimintatansa on sokraattisen keskustelun eli dialogin käyminen asiakkaan kanssa. Joskus dialogiin voi osallis-

tua useampiakin henkilöitä. Sokraattisen dialogin menetelmälle on ominaista pyrkiä kysymyksin herättämään hämmennystä, jonka seurauksena avautuu mahdollisuus uusien kysymysten esittämiseen. Kysymisen taidosta syntyy ajattelemisen taitoa, sanoo filosofi.

Sokraattisen dialogin muihin tunnuspiirteisiin lue-taan sekin, että yhdessä keskustelukumppanin kanssa pyritään kehittämään ongelman ratkaisuun tarvittavaa ymmärrystä. On väärin kuvitella, että toisen ajatusten tai mielipiteiden kumoaminen johtaisi oikeisiin tai viisaisiin ratkaisuihin tai valintoihin. Parempi ymmärrys saavutetaan, kun keskustelijat testaavat ajatuksiaan ja pyrkivät yhteistuumin ratkaisemaan ongelman tai löytämään asiasta uusia puolia.

Sokraattisten dialogien rinnalla toinen yleistymässä oleva toimintamuoto on kirjoitettujen viestien pohjalta käytävä keskustelu. Ihmisten kokemukset ovat hyviä lähtökohtia filosofisille keskusteluille.

Tapahtumat ja niiden kaikkinaiset asianhaarat voidaan kokea ja elää uudelleen yhdessä filosofin kanssa. Seurauksena voi olla, että aiheeseen avautuu uusia näkökulmia ja joku mieltä painanut asia ehkä myös saadaan pois päiväjärjestyksestä. Tarinoiden käyttö vakavien keskustelujen yhteydessä kuulostaa mieles-täni arveluttavalta, koska useinhan asiat kerrotaan

itselle edullisessa valossa. Toisaalta, jos filosofi on oikeassa, voi moni käynti psykologin pakeilla osoittautua tarpeettomaksi, jolloin puolestaan terveydenhuollon resurssit vapautuu niitä tarvitseville.

Sovimme filosofin kanssa puhelimessa, että kokeilemme seuraavalla kerralla tarinaa filosofisen keskustelun lähtökohtana ja kirjoitan sitä varten muistiin jonkin mieleeni painuneen tapahtuman tai kokemuksen. Sen ei tarvitse olla mitenkään erikoinen tai harvinais-laatuinen. Filosofi on sitä mieltä, että tarinoiden ja vaikka hajanaistenkin muistojen tai elämysten kautta minun on helpompi tunnistaa omia arvojani ja uskomuksiani. Se puolestaan helpottaa jäsentämään monia muita elämälleni tärkeitä asioita.

Päätin pysyä ensimmäisenä mieleeni juolahtaneessa ajatuksessa eli siinä, että kirjoitan ylös armeijamuistoni. Se on säilynyt elävänä mielessäni ja olen tapahtuman seurauksena tullut miettineeksi monia tärkeitä asioita.

Aion lähettää kertomukseni filosofille heti, kun olen tarkistanut sen mahdollisten kirjoitusvirheiden varalta. Toivon, että se on sellainen muisto, jollaisen hän toivoi minun kirjaavan ylös keskustelumme pohjaksi. Sen täytyisi varmaan olla perillä ainakin pari päivää ennen seuraavaa tapaamistamme. Jään odottamaan mielenkiinnolla seuraavaa keskusteluumme.

VARJOPANKKI

Ai ai tietoa. Revi tästä ensihätään

JUKKA SJÖSTEDT

Jo se on kumma ja ihmetys, etteivät valtioiden obligaatit ole ihmisten lipastoissa tai heidän tallelokeroissaan. Ne ovat valtionlainarahastoissa, joiden osuuksien omistajia ihmiset ovat. Asiasta seuraa vaikutuksia, jos mitä.

Eurokriisin kannalta silmille hyppäävä outous on se, etteivät korkorahastot tai eläkeyhtiöt useinkaan osta valtioiden lainapapereita suoraan valtionkonttoreista.

Uutta on ollut parin viime vuosikymmenen aikana pankeille vakiintunut ensiostokäytäntö. Kun velkaantuminen tapahtuu ensivaiheessa pankin kautta, se tarkoittaa uutta rahasyysäystä finanssien piiriin, rahamäärän kasvua eikä sitä, että valtio lainaisi olemassa olevasta rahasammista.

Jos pankkisysteemi sadettaa uutta rahaa valtiolle kulutettavaksi, niin miten minulle voisi jäädä edes välillisesti osaa tai arpaa koko asiaan, toisin sanoen osuuttani edes valtiolainarahaston osuuden merkittäjänä? Eikö olisi vain pikkuaskel jättää pankitkin väliin ja tehdä rahat suoraan, jos ei painokoneella, niin keskuspankin tilisysteemin kautta kuitenkin – sota-aikojen malliin! Häh?

Olisipa hyvinkin, mutta kun meitä varten onkin innovoitu pankkien oheen rinnakkaispankkiverkosto. Rahakielellä tätä uutta organisoitumista kutsutaan alternative bankingiksi tai shadow bankseiksi. Kyse on instituutioiden yhteenpelaamisesta, vuorovaikutuksellisesta toisiinsa kytkeytymisestä – ja miksikö? Kas

juuri tästähän on kysymys, että miksi ja mitkä uutuuDET lyövät läpi, ja miksi toiset lyödään pois ja laudalta. Että kuinka uusi sosiaalinen todellisuus kehkeytyy ja kietoo meidät itsestään selvyyteensä.

Varjopankkitodellisuus on asian juuri ja tarkoituserä. Se läpäisee kaiken rahapiirin. Tässä valtioiden obligatioasiassa kysymys on siitä, että pankki ensin ostaa valtion velkapaperin ja panee sen taseeseensa omaisuutensa puolelle ja taseen

toisella puolella kirjoittaa numerot valtionkonttorin tilille. OK. Mutta nyt astuu kuvaan varjopankkipeli ja siitä tulee todella kiinnostavaa. Pankki näet saa tietysti myydä omistamansa valtionobligation kenelle tykkää. Näissä peleissä se myydään valtiolainarahastolle saman pankin piirissä tai etäämmälle. Tähän rahastoon minäkin säästän eli vihdoinkin pääsen valtio(ide)n obligaaion omistajaksi. Toinen tavallinen siirtopaikka olisi eläkeyhtiö, johon siihenkin minulla kiltillä työläispuurtajalla on osuus ystävällisen työnantajan tilittäessä sinne rahaa eläkkeeni varalle aina palkkapäivänäni. Miten sulista!

Pankki saa tietysti maksun myymästään obligatiosta ja ostajarahastoni saa korkopaperin säästöni katteeksi tai eläkkeeni turvaksi. Raha on minulta, säästöstäni. Mutta nyt raha on vapaana pankissa. Se sopii panna poikimaan. Sillä voi merkitä osuuden yritysvaltaajayhtiöstä kuten Bridgepointista ja kohta omistaa Terveystaloa. Industri Kapitalin Fund IV:n sijoittamalla

saisi MedOnea ja II:n saisi Tradekaa. Tai sitten voi ostaa fiktiivistä öljyä, tinaa tai hedgefundista vahingonkorvaussuorituksen sen varalle, että Kreikka tai Irlanti lipsuu velkasitoumuksista.

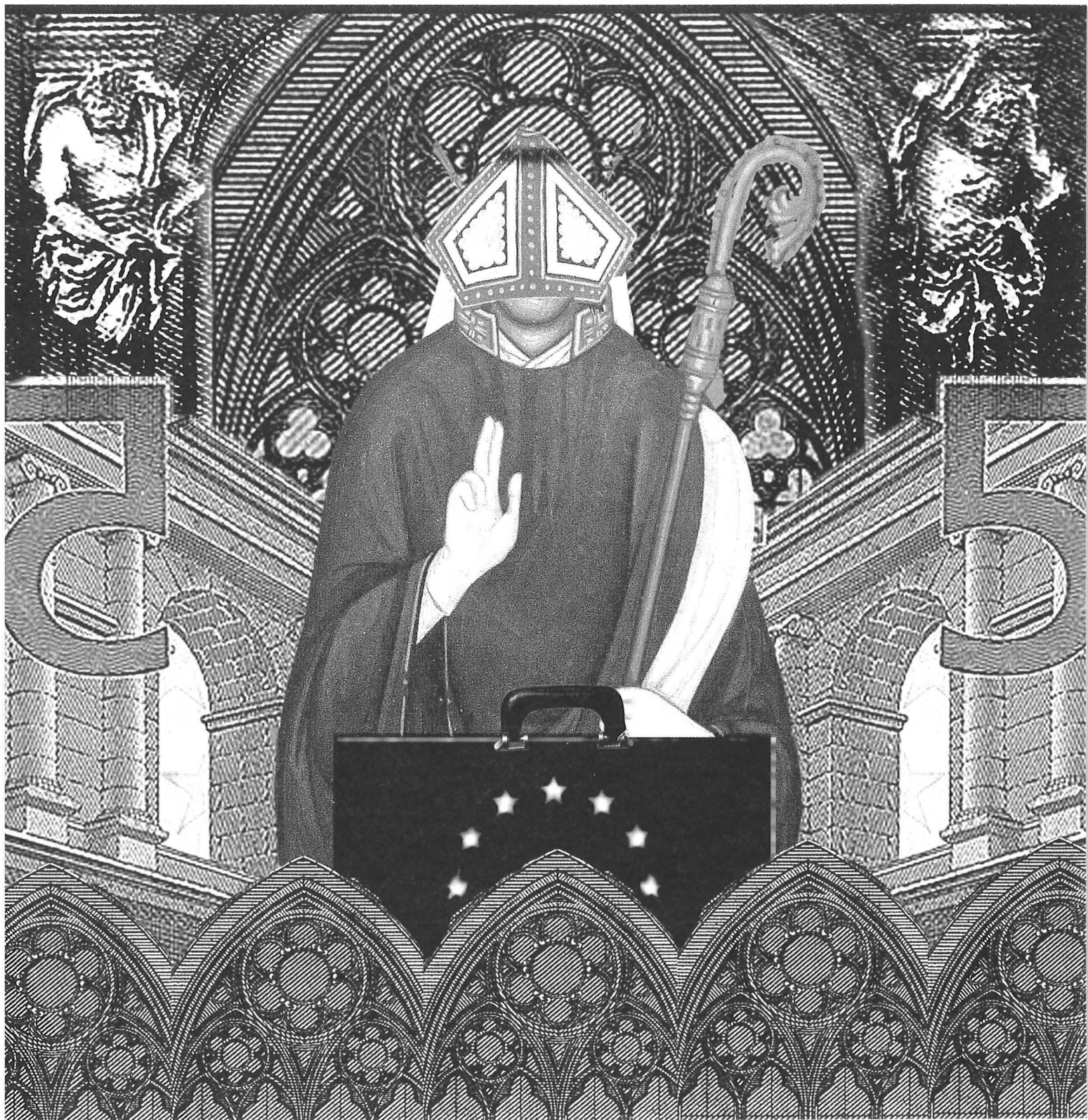
Nyt jos nämä pankkiirien sijoitukset onnistuvat, niin pankki tekee voittoa. Pankin voitot jaetaan tulospalkkioina pankkiirihenkilöille. Loput maksetaan osinkoina. Parasta pankkitoiminnassa on, ettei voittojen ole tarvinnut realisoitua kassaanmaksuiksi kun niistä jo voidaan maksaa käteistä pankkiireille. Tässä(kin) kohtaa otetaan ilo irti pankin erityisyydestä (plus deregulaatiosta). Pankin vastuulla oleva puoli kelpaa näet kokonaisuudessaan syötettäväksi yhteiskunnan maksujärjestelmään mille hyvänsä tilille.

Uarjopankkiekologia on runsas ja kiehtova. Pankki saa treidaamiseen ja diilamiseen rahaa ja vapautta. Se organisoii tuotot pankkiirien ikiomiksi. Päivähintaan kirjaaminen mark to market eli fair value, ja ellei kauppahintaa monimutkaisimmissa virityksissä ole, niin matemaattinen retoriikka eli laskennallinen arvo on sekin jaettavissa tuoreena rahana tekijäurosten kesken!

Ihan kiva saada rikkaita perheitä kaupungille, ne ovat tavallisimmin kauniimpia katsellakin. Heidän ostovoimansa tuo – takaisin – hienot ravintolat, kulttuurielämän ja kultivoitunutta menoa julkisille paikoille.

Jo on aikakin. Kiitos New Labor!

Varjopankkimaailma on ollut nostamassa Kiinaa ja Bangladeshiä, runsauttamassa markettejamme. Lopulta se johti kriisin tukaluuteen, joka nyt kovistelee "Irlannin holtittomuutena" – jonkin aikaa.

YHTEISEN RAHAMME SYNTY JA SEN UUDELLEENSYNTYMINEN RAHASÄÄDYN JA ELÄMÄN KOREUDEN MAHDOLLISTA- MISEKSI VARJOPANKIN KIRKKAUDESSA

JUKKA SJÖSTEDT

Miespolvi miespolven jälkeen ihmiset elivät panematta merkille atomivoimaa. Pommi rakennettiin 1945 ja nyt elämme ydinsähkön yltäkyläisyydessä.

Miespolvi miespolven jälkeen perheenjäsenet, kyläläiset ja ihmiset ylisummaan tapasivat jeesata toisiaan. Elleivät muutoin niin pelätessään joskus itsekkin tarvitsevansa naapurinsa apua. Auttamisen, kiitollisuuden velan ja muun vastavuoroisuuden pani itse Kristus velvollisuudeksi seuraajiensa seurakuntiin sanoen, "Rakasta lähimmäistäsi." Isä meidän -rukouksessa Hän panee korvamme kuulemaan ja suomme lausumaan pyynnön jokapäiväisestä elämänleivästä. Samoissa Herran rukoussanoissa hän, kulttuurimme hyväntoivon lähettiläs, taluttaa meidät kauneimman omantuntonne ääreen ja panee meidät kuorona parannuksen tekoon, syntiemme poispyyhkimiseksi. Ja toistemme selkien taakse piiloutuneina, mutta kuitenkin, mumiemme huulitunnustuksen, "kuten mekin anteeksi annamme velallisillemme". Lähimmäistä on autettu ja armoakin annettu. Asiassa on edetty. Ei edes brutaali-protestanttinen

Suomen kirkollisväärennös ole katkaissut myötätunnon ja kiitollisuuden spontaaneja ydinvoimia vaikuttamasta ihmisten kesken. Hyvyytemme ideaalin tai sanoisinko vanhakantaisesti Jumalan sanan iljettävät väärennykset koskevat rukouksen sanoja jokapäiväisestä leivästä: piispa harha-ajatteluttaa ruis-

limppuun tai hampurilaiseen. Valhetta ja erehdyttämistä kauhistuvassa kirkossa pyydetään elämänleipää, epäitsekästä mieltä ja altistumista lähimmäisen rakastamisen luonnottomuuteen – turpaan vetämisen sijasta.

Kristus opetti puhumaan veloista ja niiden anteeksiantamisesta velallisille. Tämä diskonttaus on vanhaa juutalaista perua, ja se osoittautui myös Ateenan demokratian peruskiveksi Solonin kumotessa nyrkki-mafiosojen vallan. Jos nämä Euroopan Unionin perustoiveet ihmisestä ovat Sinulle uutisia, niin nosta kulltajasyyte palvelun tarjoajaa eli opetusministeriötä vastaan.

Atomivoima saatetaan käyttökelpoiseksi Olkiluodossa. Vedentarve täyttyy vesijohtoverkossa pumpuineen ja hanoineen. Pendoliinokin tavallisemmin jo toimii ja taittaa vauhdilla taipaleita. Myös hyväntahtoisuus voidaan tehdä esineeksi, esimerkiksi virastoksi taloineen ja lomakkeineen. Yhteisponnistus voidaan rakentaa tepsiväksi komentohierarkiaksi. Monasti pelkkä palkka tai rahamaksu saa ihmisen toimimaan jonkun toisen, pomon, haluamalla tavalla ilman sen parempaa pakotusta tai uhkailua. Elikkä järjestäytymisen muodot ja ilmentymät ovat monet. Niin ovat myös aitojen asioiden väärennökset.

Perkeleellisellä tavalla on Isä meidän -rukouskin puhautettu tyhjiin teinipoikanokkelalla sanakeppos-telulla. On niin selkokieli ollut tähtäimessä.

Pankki on kone joka ruumiillistaa hyvän tahdon käytännöksi. Pankki luo rahaa ja raha elämän väljyyttä. Talletustilejä luovan ja rahaa ympärilleen kylvävän pankkiorganisaation kehityspoku oli vähintäänkin kielimurainen. Pohjimmiltaan raha ja pankiksi kiinteytynyt elämänleipä ovat paitsi jotain yhä vieläkin yhteistä niin myös talkoo- ja kiitollisuusvastavuoroisuuden ilmentymiä ja jouduttajia, väkevöittäjiä.

Asia on ikituoretta ja uudistuvaa. Vanhan sijaan astuu parempaa. Historia etenee miespolvi toisensa jälkeen kohti Kristuksen toista tulemistä kuten perusmyyttimme ideaali lausuu. Ja kaiken aikaa paha ja perussynti kiehtävät kintereillä. Lienet kuullut joitakin kaikuja. Tänä 2010 rahamyllyn tuoreimmat innovaatiota alkavat paljastua finanssikriisin kirvoittaman paneutumisen ansiosta. Ne paljastavat varjopankkimailman ja sen perustarkoituksena nostatetun uuden vauraan säädyn. Korkean kulttuurin ja elämän kauneuden mahdollistavan elämäntavan tavoittelu on uusrikkaiden ulottuvilla.

Sosiaalisdemokraattisten harhapolkujen päätyttyä huvittautumiseen, maiskuttamiseen, löysään mieleen ja vatsaan kajastuu jo uusi aika. Umpiperä ja suonsilmä olivatkin mukavan ja helpon oikeat nimet. Sosiaalis-ekologinen ihme ja mutaatio nousee taas kerran finanssien piiristä.

Katsomme ensin kuinka raha syntyy pankissa, siinä omintakeisessa kulttuurisessa perusinstituutiossa, jolle aseman nojalla on suotu mahdollisuus ylittää materiaalinen elämänpiiri. Lähimpien minuuttien aikana voit päästä oivaltamaan, mistä on kysymys. Kymmenvuotinen kurssi kaupakorkeakouluissa tai elinikäinen oppiminen Henna Virkkuseksi pääsykokeissa ei asiaa koskaan sinulle kirkastaisi. Ja uutta New Labor -aikakautta, post-Reagania tai suomeksi Paavo Lipposen kipparoimaa varjopankkiirien rikastumisaikauden ja uuden säätyläisyyden syntyä valaisen muutamilla perusvedoilla. Asiat ovat helppoja. Niitä vain on piiloteltu ja siksi ne voivat tuntua ensialkuun oudoilta. Laajempia versioita aina kirjavien ilmiökentän yhteyksistä sen perusjuonteisiin voit kehrätä omasta päästäsi otettuasi vastaan perusopit. Tajusi kyllä riittää – jos olet näinkin pitkälle malttanut.

Sjöstedtin kirjoitukset ovat syntyneet Kriittisen korkeakoulun filosofian praktiikan koulutuksen yhteisessä kirjaprojektissa.

EPÄUSKON ASIOITA

KAUKO TUOVINEN

Oja ja allikko kirkon vaihtoehtoina

fundamentalistit hirttäytyvät Raamatun direktiiveihin ja haluavat roikottaa sharian laeissaan myös mahdollisimman monia muita. Kirkko on yhtä aikaa sekä tuulijolla ilman Raamattua että karilla Raamatun pykälissä, omissa dogmeissaan ja tunnustuksissaan.

"Kansankirkon" jäsenille uskonnollinen usko on lähes mitä tahansa äimänpäimää, joka vain vähän välittää virallisesta kristinopista tai niin sanotusta kirkon uskosta. Kansanuskot venyvät ja paukkuvat kuin entinen purukumi.

Oikeinkohan minä pidän tästä pohjoisen kristinuskon tilanteesta, jossa viiletetään Nikean uskontunnustuksesta Ikean uskontunnustukseen?

Miespappi saa sakkoja naispapin syrjimisestä. Lisää tällaista Raamattu-jämähtäneisyyden kriminalisointia! Irti fundamentalismin rikoksista ihmisyyttä vastaan!

Kirkon peli vanhoillisten, uudistusmielisten ja piittaamattomien välimaastoissa on pattitilanteessa: jostain tarts tehdä mutta juuri mitään ei voi tehdä. Peli on yhtä tukkoista ja likaista kuin puoluepeli. Uskonpuhdistus, reformaatio, on yhtä aikaa välttämätön ja mahdoton.

Tilanne on yhtä kiinnostava kuin demareilla: Paavo Lipposen taannoisesta oikeistolaisesta ja markkina-liberalistisesta jyräämisestä ei voi sanoutua irti mutta ei myöskään pitää kiinni. Reformaatio ei reformisteiltakaan onnistu.

Sekä kirkon että SDP:n tapauksessa väki äänestää (epä)uskollaan ja järjellään, jaloillaan ja lompakollaan. Niin minäkin. Haluan hajurakoa jumalahumalaan ja Lippos-krapulaan. Takaisin kirkkoon liityn sitten kun laitoksessa on piispana musta lesbo.

”*Jumala on ihmisen uskon varassa*
esse est percipi” eli oleminen on havaituksi tulemistä, vakuutti irlantilainen piispa George Berkeley 1700-luvulla. No. Olisiko jumalan oleminen sitten sitä, että joku (muu kuin jumala itse) jumalan havaitsee, tuntee, kokee tai uskoo? Ja sitten jumalaksi nimeää ja julistaa? Sitten ”tunnustaa” ja ”palvelee”?

Leikitään hetki, että jumalan olemassaolo on uskotuksi tulemistä, kuin joulupukin eksisteeraaminen. Se ei ole ehdotonta vaan ehdollista. Kun yksi uskoo, jumala on olemassa ihan pikkuisen. Jos kaikki uskoisivat, niin jumalan olemassaolo olisi täydellistä – mitä kummaa se sitten olisikin.

Kun kaikkien uskomaan kykenevien olentojen olemassaolo joskus päättyy ja lakkaa, loppuisi myös jumalan olemassaoleskelu. Friedrich Nietzschen julistus jumalan kuolemasta olisi nyt ennenaikainen, ja lopulta se olisi jälkijättöinen.

Jumalan olemassaolo olisi siis uskonvaraista – tai luulonvaraista. Se olisi myös enimmäkseen lievää tai heikkoa ja ennen kaikkea ajallista eikä ikuista.

Monet uskovat kovasti omaan uskoonsa. Sen he alkavat nähdä jumalana. Kun he tuota rakasta uskoaan jumaloivat, palvelevatko ja palvovatko he epäjumalaa? Onko havaintoja myös perkeleestä?

Entä voisiko jumalan olemassaolo olla paitsi epäilyksenalaista myös epäilyksenvaraista? Riittäisikö pelkkä epäily jumalasta? Epäilen, siis jumala saattaa olla? (Tosin erilainen kuin fundamentalistin jumala, tai peräti eri jumala?)

Epäilenpä.

Muuten. Runoilija Aaro Hellaakosken jumala-kilvoittelu, "sinäkö loit mun, vai sinut ihmisen kaipuu" herättää lisäkysymyksiä.

Eikö Se, joka havaitsemisellaan, uskollaan, mielikuvituksellaan tai kaipaustensa saa aikaan tai aiheuttaa jumalan jonkinlaisen olemassaolon, eikö Hän itse olekin varsinainen ylijumala? Eikö ihminen täten ole jumalan synnyttäjää ja luoja? Eikö jumalan olemassaolo olekin ihmisen maailmalle antama lahja – tai ihmisen etua tavoitteleva lahjus?

Jos on ihminen oman aikansa lapsi, niin on jumala ihmisen kämmenellä.

” *Liian suuria sanoja*

Jumala on rakkaus”. Tuon hokeman kaikki kolme sanaa ovat vaikeita ja ongelmallisia.

”Jumala” ja ”rakkaus” ovat liian suuria. Ne halkaisevat suuni. Lisäksi ne ovat änkyräuskovaisten raiskaamia ja minulta riistämiä sanoja.

Predikaattiverbi ”on” halkaisee aivoni. Että ”jumala on”, esimerkiksi olemassa, on kyseenalaista. Ja mikä kumman ”jumala”?

Että jumala on jotain, esimerkiksi ”rakkautta”, on ominaisuuksien ja olemuksen tuputtamista jumalalle, ylpeyttä ja omahyväisyyttä, hybristä.

Kärsin, kun kuulen nuo kolme peräkkäistä sanaa.

• HULLUUDEN KIRJA •

JAAN KROSS: Keisarin hullu

romaani, WSOY 2010, suom. Juhani Salokannel

Virolaisen Jaan Krossin tunnetuimpiin romaaneihin kuuluva Keisarin hullu julkaistiin vuonna 1978. Suomeksi se ilmestyi vuonna 1982, jonka jälkeen kirjasta on otettu lukuisia painoksia. Kross nousi meillä verrattain hitaasti suosioon, mutta hiljattaisen kuolemansa aikoihin häntä pidettiin jo yhtenä merkittävimmistä virolaisista kirjailijoista. Keisarin hullun on suomentanut Juhani Salokannel, joka tunnetaan Krossin ja muun virolaisen kulttuurin aktiivisena tuojana meidän maahamme. Salokannel on hyvä suomentaja, jonka lisäksi hänen omista kirjoistaan kannattaa lukea Krossia ja Viron historiaa käsittelevä kirja Sivistystahto (WSOY, 2008).

Keisarin hullu kertoo vuosina 1787–1836 eläneen Timotheus von Bockin vaiheista. von Bock oli todellinen henkilö. Hän oli aatelismies, joka pääsi ystävällisiin väleihin muun muassa Venäjän silloisen keisarin Aleksanteri I:n kanssa. Liiviläinen aateli-nen erehtyi kuitenkin esittelemään keisarille laatimaansa perustuslakiluonnosta. von Bock sai tästä hyvästä vihamiehiä, jotka juonittelivat hänen selkänsä takana, leimasivat von Bockin hulluksi ja järjestivät hänet vankilaan. Kymmenen vuoden vankila-kautensa aikana hän kirjoitti monia sekavia tekstejä. Niitä esi-tellään Keisarin hullussa ikään kuin vasta löydettyinä dokument-teina. Oliko von Bock mielenvikainen vai ei, se jää lukijan pää-tettäväksi. Hän oli joka tapauksessa romanttinen ja idealistinen hahmo, joka kantoi huolta yhteiskunnallisesta hyvinvoinnista.

Keisarin hullu on klassista Krossia, sillä siinä todelliset hen-kilöt, tapahtumat ja paikat sekoittuvat keksittyihin seikkoihin. Monia vastoinnäkymiä kokeneen van Bockin vaiheita seurataan herkullisen tarkasti. Keisarin hullu kuuluu realistisen kirjalli-suuden tyyliuunaukseen, jossa asioita, ihmisiä ja esineitä py-ritään kuvamaan mahdollisimman tarkasti. Tässä suhteessa se muistuttaa tuttuja ja turvallisia lukuromaneja, vaikka nyky-lukija pystyykin yhdistämään kirjan tapahtumat Neuvostoliit-on ja Viron suhteisiin 1900-luvulla. On oikeastaan ihme, että

romaani ylipäättään julkaistiin Neuvostoliiton tiukan sensuurin alla. Keisarin hullun tekee erinomaiseksi se, että se toimii sekä pinnalta että pintaa syvemmältä. Tässä suhteessa se täyttää klassisen romaanin tunnusmerkit.

• PETTYMYSTEN JA TÄYTTMYSTEN KRONIKKA •

JAAN KROSS: Rakkaat kanssavaeltajat I & II

elämäkerta, 2005 ja 2010, suom. Jouko Vanhanen

Jaan Kross (1920–2007) eli vaiherikkaan elämän. Hän on his-torialisista romaaneistaan tunnettu virolainen kirjailija, joka ehti elämänsä aikana kokemaan monia maansa kokemia mul-listuksia. Krossin tunnetuimpia kirjoja ovat muun muassa yli tuhannen sivun mittainen Uppiniskaisuuden kronikka (1970–1980, suom. 2003) sekä tässä lehdessä arvosteltu Keisarin hullu (1978, suom. 1982). Virolaisen merkkimiehen itsensä kir-joitamista Rakkaat kanssavaeltajat -elämäkertoista muodos-tuikin todellinen pettymysten ja täyttymysten kronikka.

Rakkaat kanssavaeltajat -kirjoissa ei juuri mainita Krossia itseään. Kirjailija häivyttää itsensä taustalle, josta käsin hän käy läpi tapahtumia, ihmisiä ja paikkoja. Niitä riittää, sillä esi-merkiksi jälkimmäisen kirjan henkilöluettelossa on lähemmäs tuhat henkeä. Kross ehti moneen, mutta enimmäkseen hän kir-joiittaa kohtaamistaan ihmisistä. Siksi onkin hyvä, että toisen kirjan loppuun on lisätty kirjailijan pojan Märten Krossin lyhyt kuvaus isästään. Se täydentää kokonaisuuden, jonka kääntämi-nen virosta suomeksi on varmasti ollut vaativa työ.

Kross eli suurimman osan elämästään Virossa, jota Neuvos-toliitto miehitti. Hänet suljettiin vankilaan, kuljetettiin Siperiaan ja häntä estettiin pitkän aikaa tekemästä kirjoittajan työtään. Silti Rakkaat kanssavaeltajat ei ole katkera kirja. Se on kuvaus toivonsa säilyttävästä ja työtä tekevästä virolaisesta miehestä. Tässä suhteessa se on siis täysi vastakohta esimerkiksi Sofi Ok-sasen menestysteokselle Puhdistus, jossa Neuvostoliiton aikai-nen virolainen yhteiskunta näyttää luotaantyöntävältä paikalta.

Kross itse ei ollut missään vaiheessa neuvostovallan puoltaja, vaan hän teki ahkerasti töitä Viron itsenäisyyden puolesta.

Toive toteutui. Siinä missä Rakkaat kanssavaeltajat I keskittyy Krossin lapsuuteen ja nuoruuteen, toisessa osassa edetään Viron uuteen itsenäistymiseen saakka. Länsivallat antoivat toisen maailmansodan jälkeen jo kertaalleen itsenäistyneet Baltian maat Neuvostoliitolle. Tämä oli rikos, jota Kross ei koskaan antanut anteeksi. Silti Kross keskittyy elämäkerroissaan rakkautteen. Kirjat ovat arvokas historiallinen ja kulttuurihistoriallinen lähde, johon meidän suomalaistenkin on hyvä tutustua. Olihan hyvin lähellä, ettei Neuvostoliitto miehittänyt meitäkin.

• RUNO TÖRMÄÄ SEINÄÄN •

EINO SANTANEN: Punainen seinä

runoja, Teos 2010

Eino Santasen kaksi ensimmäistä kokoelmaa, Kuuntele, romantiikkaa (Tammi 2002) ja Merihevonon kääntää kylkeään (Teos 2007), esittelivät hänet äkkivääränä ja lahjakkaana uuden runouden äänenä. Kirjat saivat ristiriitaisen vastaanoton. Esiköisen kohdalla ei osattu päättää, kannattaako kirja ottaa tosissaan vai tulisiko sitä lähestyä vitsinä. Seuraavan julkaisun kohdalla oltiin paremmin jäljillä, sillä se ymmärrettiin ja palkittiin Kalevi Jäntin palkinnolla. Ristiriitainen kritiikki ei kuitenkaan laantu- nut, joten johonkin hermoon Santanen oli selvästi osunut.

Kolmas kokoelma, osuvasti nimetty Punainen seinä, jatkaa edellisten kirjojen jalanjäljillä. Kuuntele, romantiikkaa tarkaste- li ironisesta näkökulmasta muun muassa luontoa ja kaupunkeja. Merihevonon kääntää kylkeään puolestaan leikkeli mainosten ja todellisuuden välisillä jännitteillä. Punainen seinä jatkaa sa- mojen aiheiden käsittelyä. Kirja ottaa kantaa maailman me- noon, mutta pilke silmäkulmassa. Santasen tähänastisia ko- koelmia tulisikin lukea trilogiana ja maailmankuvana.

Lukija törmää helposti seinään Santasen tekstien edessä. Kriitikoidenkin on ollut ilmeisen vaikea tarttua Punaiseen sei- nään, sillä tähän mennessä ilmestyneistä kritiikeistä huokuu ihmetys ja hämmennys. Vielä kolmannenkaan samoja teemoja käsittelevän kokoelman kohdalla ei ilmeisesti osata päättää, että mistä näkökulmasta Santasta tulisi lähestyä. Tekstit ovat toki vaikeita. Ne käyttävät kaikille tuttua kieltä, mutta vään- televät sitä odottamattomalla tavalla. Mitä pitäisi esimerkiksi ajatella säkeistä, kuten "Ja kuitenkin vaanimassa pusikoissa

erinäisiä möykkyjä"? Kuva on toki huvittava, mutta merkitystä siinä ei tunnu olevan.

Punaisessa seinässä on muutamia hahmoja, kuten mies, nainen, toimistotyöntekijä Kimmo ja nimeämätön entinen por- notähti. He ovat karikatyyrejä, joiden kautta maailmaa peila- taan. Elämä nähdään kaoottisena kokemuksena, johon yhtä aikaa sekava ja tasapainoon pyrkivä teksti pyrkii viittaamaan. Punainen seinä toteuttaa Santasen poetiikkaa, jonka mukaan kaikki pitää ottaa yhtä aikaa vitsinä ja mahdollisimman vaka- vasti. Kirjan lopussa olevat peilirunot antavat vihjeen Santasen tuotantoon. Ne näyttävät ensi vilkaisulla toistensa kopioilta, mutta tarkempi tarkastelu paljastaa runot erilaisiksi. Tekijä is- kee lukijalle silmää, tarttuu tätä kädestä ja vie yhtä aikaa tut- tuun ja vieraannuttavaan maailmaan. Santasen kaikki kolme kokoelmaa ovat merkittäviä kuvia ajasta jossa elämme.

• RUNOJA STOCKMANNIN KELLON ALTA •

JUKKA VIENO: Stockan kulma

runoja, WSOY 2010

Jukka Vieno tunnetaan parhaiten käsikirjoittajana, mutta hän on julkaissut myös muutaman kokoelman verran runoja. Edelli- sestä, vuonna 1982 julkaistusta Troijan porteilla -kirjasta on kuitenkin sen verran aikaa, että Vienon ajateltiin jo jättäneen runouden taakseen. Hän on kuitenkin kirjoittanut ilmeisen ah- kerasti, sillä uusi Stockan kulma -kokoelma on melkein 400:n sivun mittainen. Se lienee Suomen ennätys, koska kirja sisältää vain uusia ja aiemmin julkaisemattomia runoja.

Stockan kulma ei ole kirjana sieltä vaatimattomammasta päästä, sillä se pyrkii massiivisen sivumääränsä lisäksi vakuut- tamaan myös suurella aiheellaan. Kirjan teemana toimii Vienon oma elämä, eletyt päivät lapsuudesta tähän hetkeen. Vieno on nyt keski-ikäinen, joten kerrottavaa riittää. Runot ovat tunnus- tuskellisia, vaikka taiteilijan ja yksityishenkilön välinen varaus tekstien tulkinnassa kannattaa muistaakin.

Stockan kulman tekstien tyyli vaihtelee huomattavasti. Tä- mä ei tietenkään ole ihme, jos ja kun runoja on kertynyt melkein kolmen kymmenen vuoden ajalta. Vaikuttavimmillaan Vieno on kirjoittaessaan lyhyesti. Stockan kulman lyhyet tekstit saavutta- vat hetkien kauneuden: "Hiljaisia lintuja / näkee nyt enemmän, varjoja / hiekkatiellä / matkalla mustikkamättäille." Pelkästä

tunnelmoinnista ei kuitenkaan ole kyse, sillä Vieno ottaa pitkässä kirjassa myös käsittelyyn muun muassa seksin, eritteet ja muut runoudessa yleensä vähemmin käsitellyt elämänaalueet. Vieno kirjoittaa kaikista aiheistaan rohkeasti ja tarkasti. Kirjan punainen lanka on kuitenkin suru. Runojen puhuja on ikääntyvä mies, joka on elämänsä aikana menettänyt vanhempansa, veljensä, ystävänsä ja rakkautensa. Nyt hän elää muistoissa, runojen menneisydessä.

Epätasaisuus on jokaisen pitkän runokirjan ongelma. Stockan kulma on parhaimmillaan silloin, kun sen runot onnistuvat talentamaan elämän tavallisesti huomaamatta jääviä hetkiä. Huonoimmillaan kirja on puolestaan silloin, kun se vaipuu itseensä liin ja surkutteluun. Kokonaisuus on silti sen verran jyrävä, että sivuilta löytyy jokaiselle jotakin. Vieno on omaääninen runoilija, jonka seuraavaa kokoelmaa ei toivottavasti tarvitse odottaa monta kymmentä vuotta.

• VIHAISEN MIEHEN PALUU •

ANTTI NYLÉN: Halun ja epäluulon esseet

esseitä, Savukeidas 2010

Antti Nylén on täällä taas. Hänen ensimmäinen esseekokoelmansa, *Vihan ja katkeruuden esseet* (Savukeidas 2007), sai Kalevi Jäntin palkinnon. Tärkeämpää oli kuitenkin se, että Nylénin esikoisteos aloitti suomalaisen esseen uuden tulemisen. Hänen jälkeensä mainioita esseitä ovat kynäilleet muun muassa Tommi Melender, Timo Hännikäinen ja Jukka Mallinen. Heistä jokainen on muuten Savukeitaan kustantama, joten pieni turkulaiskustantamo on mainoslauseensa mukaisesti todella nousemassa kotimaisen esseistiikan lippulaivaksi.

Halun ja epäluulon esseet on tyyllinen hiilikopio Nylénin ensimmäisestä kirjasta. Aiheita varioidaan, mutta kirja käsittelee silti tekijänsä lempiaiheita: uskontoa, lihansyöntiä ja ihailemista. Nylén on Suomen kenties tunnetuin Morrissey-fani, mutta uudessa kirjassaan hän paljastaa ihailevansa myös Nicoa, Robert Bressonia, nykyistä Paavia ja Anna Abreuta. Abreusta on kirjassa muuten hykerryttävä essee, jossa Nylén analysoi teini-tähtien seuraamista haluamisen näkökulmasta. Kirjassa on muuten myös essee Morrissey'n takapuolesta. Nämä ovat kaksi esimerkkiä aiheita, joiden käyttämisestä vain hyvin kirjoittava Nylén pääsee pälkähästä.

Sisällöllisesti kiinnostavampia ovat Halun ja epäluulon esseet muusikko Nicosta ja elokuvaohjaaja Bressonista. Nylén kirjoittaa molemmista niin syväluotaavasti, että kohteiden on pakko olla hänelle läpikotaisin tuttuja. Samaistuminen menee niin pitkälle, että Nylén kirjoittaa löytäneensä Morrisseyä isänsä ja Nicosta äitinsä. Myöhemmin hän samaistuu Bressonin elokuviin, jotka ovat täynnä uskonnollisia symboleja. Nylén hurmioituu uskonnon kasvottomuuden edessä, vaikka etsiikin uusissa esseissään totuutta nimenomaan kasvoista (eli pinnasta).

Niinpä Halun ja epäluulon esseet aiheuttaakin jälleen ihas-tusta ja vihastusta. Moni tuskin esimerkiksi hyväksyy Nylénin perustelut katolilaisuuden puolesta ja lihansyöntiä vastaan, vaikka esseiden esittämiä kärjistyksiä vastaan onkin vaikea argumentoida. Tämä onkin Nylénin vahvuuksia. Hän kirjoittaa niin, että asioista täysin eri mieltä oleva lukijakin tulee vakuuttuneeksi. Nylénissä on jotakin samaa kuin entisaikojen saarnaajissa. Hän haltioituu kulloinkin käsittelemistään aiheista niin, että intohimo ei voi olla vaikuttamatta lukijaankin. Samalla tekstit säilyttävät tyylin, joka on täysin omintakeinen kotimaisessa kirjallisuudessa. Niinpä Melender, Hännikäinen ja Mallinen saattavat kirjoittaa hyviä esseitä, mutta Nylénin tasolle he eivät yllä.

Maalausta ja piirustusta kuvataidekoulussa

maanantaisin 10.1.–11.4.2011 klo 10–14, Albertinkatu 27. Opiskelu sopii kaikille, joille maalaaminen ja/tai piirtäminen on intohimo: aloittelijoille, alalle aikoville, kauan harrastaneille ja jo kentällä vaikuttaville. Vielä enemmän opiskelusta saa irti, jos on kiinnostunut kuvan tekemisen taustoista ja kulttuurista yleensä.

Opettajana taidemaalari Heli Heikkinen. Lukukausimaksu 180 euroa / 14 kertaa. Ryhmässä on vielä vapaita paikkoja, mukaan voi tulla myös kesken kauden. Materiaalit oppilas hankkii itse. Ilmoittautumiset toimistolle. Tervetuloa!

INKA – Inhimillisen kasvun paikka

11.1.–5.5.2011 tiistaisin ja torstaisin klo 17.30–20.30, Albertinkatu 27. Syksyllä käynnistyneessä koulutuksessa opetellaan filosofian ja taiteen keinoin avaimia ihmisen henkiseen ja inhimilliseen kasvuun. Ryhmään voi liittyä mukaan myös kevääksi. Keväällä pohditaan mm. inhimillisen kasvun avaimia, opetellaan vuorovaikutustaitoja sekä tutustutaan klassiseen musiikkiin ja dialogiseen filosofiaan. Koulutuksen hinta keväältä on 300 / 150 euroa. Ilmoittautumiset toimistolle.

VIRTAA – musiikkimatka

torstaisin 13.1.2011 alkaen klo 18.30–20, Etu-Töölö. Pianisti Minna Pöllänen johdattelee pianon ääressä syventämään kuuntelukokemustasi, ja valottaa musiikin yhteyksiä muihin taiteisiin. Musiikin teoriaa ei tarvitse tuntea. Syksyn aikana saavutettiin Beethovenin myöhäisten mestariteosten myötä romantiikan alkulähteille, ja romantiikkaan uppoudutaankin kevään kurssilla. Hinta 70 euroa / 10 kertaa. Mukaan ehtii vielä!

Kirjallisuuspiiri

pyörä eurooppalaisen nykyproosan ympärillä keskiviikkoisin 26.1., 2.3., 30.3. ja 27.4.2011 klo 18–19.30, Albertinkatu 27. Kevään kirjallisuuspiirissä perehdytään viime aikoina suomennettuun eurooppalaiseen kirjallisuuteen. Ensimmäinen tapaaminen on keskiviikkona 26.1. klo 18 ja silloin aiheena on A.S. Byattin romaani Riivaus. Muut kevään aikana luettavat teokset valitaan ensimmäisellä kokoontumiskerralla. Piirin vetäjä on FM Aino Rajala. Lukupiiriin ovat tervetulleita kaikki kaunokirjallisuudesta kiinnostuneet, eikä ennakkotietoja kirjallisuudesta tarvita. Hinta 25 euroa. Ilmoittautumiset toimistolle.

Puhujakoulu

pe–la 29.–30.1., 19.–20.2., 12.–13.3. ja 16.–17.4.2011 klo 12–18, Albertinkatu 27. Oppikokonaisuus ohjaa osallistujia kohti puhetaidon mestariutta. Keväällä painotus on vuorovaikutustilanteissa. Oppijaksoissa käsitellään muun muassa dialogisuutta, verbaalista itsepuolustusta sekä myynti- ja neuvottelutilanteita. Lisäksi kevään tarjonnassa on lisää esiintymisvalmennusta sekä äänenkäytön koulutusta. Kevään koulutuksesta vastaavat VTM Markus Neuvonen, esiintymiskouluttaja Essi Aulanko ja FM Lauri Järvillehto. Hinta on 490 euroa.

Proosan lempeät alkeet

pe–la 11.–12.2. ja pe–la 18.–19.2.2011, pe klo 17–20.15 ja la klo 12–19, Albertinkatu 27. Tervetuloa kahden viikonlopun kirjoituskurssille! Opettaja, kirjailija Hannu Simpura antaa palautteen osallistujien teksteistä työpajoissa sekä tutustuttaa proosan perusasioihin. Lempeät alkeet sopivat myös kirjoittajille, jotka eivät ole aiemmin osallistuneet kirjoituskursseille. Kursin hinta on 180 euroa. Kysy toimistolta vapaita paikkoja.

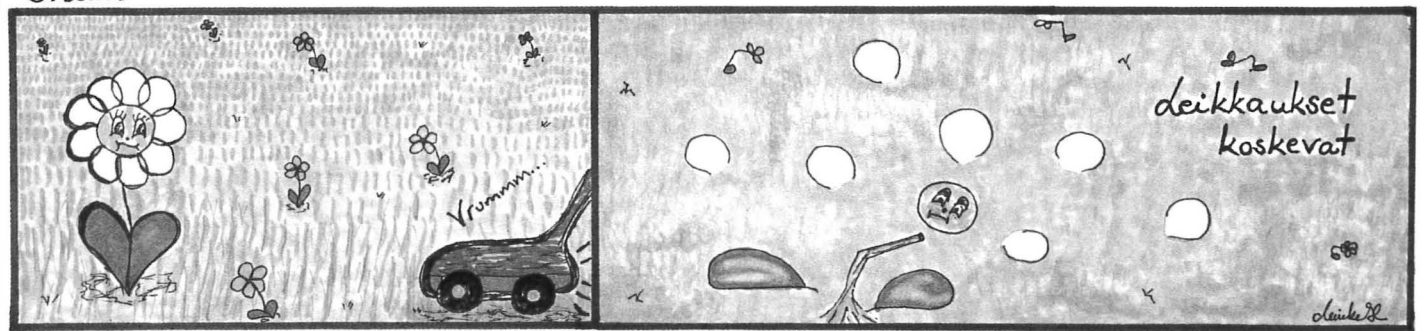
Yleisöluennot

Kevään yleisöluentosarja esittelee Suomessa vaikuttavia yhteiskunnallisia ajatuspajoja ja niiden tuottamia näkemyksiä eräisiin nykyhetken ja tulevaisuuden suuriin kysymyksiin. Tilaisuudet ovat totuttuun tapaan maanantai-iltaisin Porthanialla ja sarja alkaa näiltä näkymin 14.3. Lopullinen ohjelma löytyy myöhemmin nettisivuiltamme ja Helsingin Sanomien menovinkeistä.

Myyttikestit

Myyttikestit-sarja jatkuu Mikkelissä Otavan opistolla kevään ajan viikonloppuisin kerran kuukaudessa. Helmikuun paja on 11.–12.2., alustajana professori Juha Pentikäinen, joka puhuu suomalaisesta mytologiasta ja siinä erityisesti sankaruuden, kohtalon ja kuoleman teemoista. Maaliskuun pajassa 11.–12.3. dosentti Pia Houni alustaa antiikin mytologian pohjalta ihmisen matkasta ja kasvusta erilaisten vastavoimien jännitteessä. Pääalustukset ovat perjantaina iltapäivällä, illalla on aiheeseen liittyvää taiteellista ohjelmaa ja lauantaina jatketaan teeman käsitteilyä ryhmässä. Opistolla on samanaikaisesti useita tällaisia työpajoja ja osallistuja voivat myös liikkua niiden välillä. Tarkeimmat tiedot toimistolta ja nettisivuiltamme.

Uralla

KRIITTINEN KORKEAKOULU
sivistyksen vapaita taitoja